

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academics

driemaandelijks

nr 127 april, mei, juni 2005

*'t Is te cleyn
om ghedeelt
te blyven*

(Willem de Zwijger)

Inhoud

Alles wel beschouwd (Frank Judo)	57
Vlaanderen en Nederland na 175 jaar België (Annick Schramme)	59
Wilden wij Willem weg? (B.M.J. Hennekam)	67
Want wij wilden Willem weg. Vlamingen en Nederlanders na 175 jaar België (Geert Bourgeois)	74
Universiteiten universeel maken (Philip Vergauwen)	81
De wortels van het Vlaamse sociaal-economische paradijs (Achiël Bens)	88
Televisie schrijft geschiedenis, elke dag (Huib Dejonghe)	98

secretariaat: Passendalestraat 1A
tel 03 320 06 34, fax 03 366 60 45
e-post vva@vvb.org, <http://vvacademics.org>, rek. 979-0847064-65

verantwoordelijke uitgever: F. Fleerackers
Passendalestraat 1A
2600 Berchem

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr Frank Fleerackers, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Algemeen secretaris:

Ph. D. Rita Wardenier, Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaarddijk 17, 2830 Willebroek

Hoofdredacteur:

Mr. Frank Judo, Luchtvaartlaan 50 bus 5, 1150 Sint-Pieters-Woluwe

Bestuursleden:

Lic. Alain Mouton, Voorstraat 36 A, 8500 Kortrijk

Lic. Stijn Debruyne, H. Mausstraat 15 b 7, 1000 Brussel

Lic. Chris D'Huyvetter-Swinnen, Azalealaan 1, 2950 Kapellen

Ir. Wim Vereyken, Pater Pirelaan 9, 8400 Oostende

Lic. Marnix Cherretté, Vaartstraat 4 bus 5, 9300 Aalst

Dr. Noël Geirnaert, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge

Lic. Ghislain Duchateau, Eendrachtlaan 3, 3500 Hasselt

Elk auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage. VVA-standpunten worden expliciet als dusdanig aangekondigd.

Alles wel beschouwd

Mr Drs Frank Judo

Vlaanderen is een meervoud

De opschudding en ontredding die de "neen"-stemmen van Frankrijk en Nederland in de Europese gremia hebben veroorzaakt, zijn voor deze en gene een aanleiding tot leedvermaak. Ook in Vlaanderen, waar sympathie voor de *underdog* die uiteindelijk toch toebijt al sinds 1302 een tweede natuur lijkt.

Tegen de Europese grondwet waren inderdaad vele goede argumenten aan te brengen, die een meer diepgaande bespreking verdienen dan een korte beschouwing als deze vermag te bieden. Ik wil me hier echter beperken tot de kritiek die mijns inziens als een synthese kan gelden van alle andere: die van het centralisme.

Het zou al te gemakkelijk zijn om de verdediging van de Europese instellingen op te nemen met een verwijzing naar het verhoudingsgewijs lage aantal ambtenaren dat de ondersteuning van Commissie, Parlement en andere instituties verzekert. Zeker, dat aantal heeft meer weg van een overvoed stadsbestuur dan van een supranationale moloch, maar is daarmee het laatste woord gezegd? Goed geoliede machines kunnen met minder mensen meer touwtjes in handen houden, en de equivalentie tussen een talrijk bezet ambtelijk apparaat en strakke centralisatie is zeker niet perfect. Om een misschien wat gewaagde vergelijking te maken: ik blijf me de vraag stellen of de Belgische regeringen "oude stijl", met hun tientallen ministers, niet meer *checks and balances* verwezenlijkten dan de huidige ploegen met hoogstens vijftien ministers, die elk een belangrijk deel van de politieke macht te hunner beschikking hebben.

Concentratie van macht en concentratie van mensen zijn dus niet identiek. Er is echter meer: zijn wij in Vlaanderen wel zo goed geplaatst om de Europese instellingen hun centralisme te verwijten? Wie de bestuurlijke evoluties in ons land een beetje volgt, weet uit ervaring dat ook de Vlaamse instellingen niet altijd het subsidiariteitsbeginsel tot hun eerste zorgen rekenen. Het blijft me

storen hoe sommige mensen erin slagen om tegelijk te pleiten voor een versterking van de Vlaamse autonomie, en voor een afschaffing van de "nutteloze" provincies. Of hoe op domeinen als ruimtelijke ordening de beleidsruimte voor de gemeenten voortdurend wordt ingeperkt onder het mom van toegenomen efficiëntie en "synergieën" (een modewoord dat alles kan betekenen, behalve blijkbaar samenwerking op vrijwillige basis).

Die jacobijnse neigingen storen des te meer, omdat ze te enen male vreemd zijn aan onze tradities. Ergens getuigen onze Franstalige vrienden van meer begrip voor de grond van de zaak, wanneer ze het hebben over *les Flandres*. Vlaanderen is inderdaad een meervoud en dus een plaats waar ruimte is voor regionale en andere diversiteit, geen eenheidsworst. Wie op een geloofwaardige wijze de eenheidsdrang buitenhuis wil bestrijden, doet er goed aan ook intern alle sporen van eenheidsdenken op te ruimen. Het debacle van de Europese grondwet geeft ons allicht de tijd hier in eigen huis aan te werken, en van Vlaanderen weer een meervoud te maken.

Vlaanderen en Nederland na 175 jaar België

Prof. Dr Annick Schramme

Referaat op de algemene ledendag van het Verbond der Vlaamse Academici, Aalst 23 april 2005

Nederlanders zijn plannenmakers, Vlamingen zijn plantrekkers". Met deze uitspraak vatte Johan Fleerackers, jarenlang kabinetchef van de minister van Cultuur (1965 – 1977) en grondlegger van de Nederlandse Taalunie, zijn ervaringen met Nederlanders en Vlamingen samen.

Hiernaast bestaan er nog heel wat wederzijdse clichés die erg hardnekkig zijn: zo zouden Nederlanders gierig zijn en arrogant en Vlamingen Bourgondisch gezellig maar een beetje dom. Uit een bevraging door *De Standaard* van een aantal bekende Nederlanders in 2004 bleek dat de kennis over Vlaanderen bedroevend laag was. Zelfs de Nederlandse staatssecretaris voor Cultuur Medy van der Laan wist niet wie Tom Lanoye, Luc Tuymans, Dries van Noten of Marc de Bel was.¹

Ook uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat er heel wat cultuurverschillen zijn tussen Vlamingen en Nederlanders (in de brede zin van het woord). Zo vergeleek de cultuursocioloog Geert Hofstede de houding van Vlamingen en Nederlanders ten aanzien van waarden als individualisme versus collectivisme; kleine en grote machtsafstand; hoge en lage onzekerheidsvermijding; masculiniteit versus feminiteit en lange termijn- ten opzichte van kortetermijnplanning. In Vlaanderen is er volgens hem een grotere machtsafstand en een grote onzekerheidsvermijding, dit wil zeggen dat een Vlaming bijna altijd op zeker wil spelen. Nederlanders daarentegen hebben meer feminiene kenmerken in hun omgang met mensen en plannen meer op de korte termijn. Eén van de meest verrassende conclusies is dat Vlamingen en Walen minder van elkaar zouden verschillen dan Vlamingen en Nederlanders.²

Anderzijds moeten we deze wetenschappelijke onderzoeksresultaten met de nodige omzichtigheid interpreteren:

- Dit waardenonderzoek is een momentopname en zegt niets over de historische evolutie van deze waardenbeleving. Het zou op langere termijn moeten herhaald worden, zodat ook bepaalde tendenzen duidelijk worden. Met andere woorden hetgeen telt is niet zozeer de absolute waardenmeting maar de relatieve.
- Ondertussen merken we ook dat sommige Vlaams-Nederlandse verschillen die lange tijd historisch bepaald waren, op korte tijd aan het afkalven zijn. Op het vlak van geloof zien we zowel in Vlaanderen als in Nederland de invloed van het katholicisme, respectievelijk het calvinisme sterk afnemen. De secularisatie is al langer aan de gang, maar de daarmee gepaard gaande maatschappelijke waarden als omgang met hiërarchie en onzekerheidsvermijding zitten wel diep geworteld. Vanuit historisch perspectief valt het echter te verwachten dat beide landen meer naar elkaar zullen toegroeien.
- De onderzoekers geven als historische verklaring ook de scheiding tussen de Romaanse en de Germaanse cultuur waardoor België en dus ook Vlaanderen meer gericht is op Frankrijk, terwijl Nederland eerder aansluit bij de Angelsaksische en Noordse cultuur. We merken echter dat naarmate Vlaanderen meer zelfstandig wordt, ze zich ook hoe langer hoe meer spiegelt aan de Nederlandse bestuurscultuur.
- Tenslotte is het niet zo verwonderlijk dat twee volkeren, Vlamingen en Walen, die reeds 175 jaar binnen eenzelfde staatsverband leven ook een aantal gemeenschappelijke kenmerken (gaan) vertonen op het vlak van de onderzochte waarden. Het gemeenschappelijk verleden van Vlaanderen en Nederland beperkt zich tot een periode van amper 52 jaar, wat veel minder is dan 175 jaar gedeeld verleden met Wallonië.³

Nochtans is Nederland—ook na de Belgische revolutie van 1830—een factor van betekenis gebleven in de Belgische binnenlandse en buitenlandse politiek. De politieke en culturele verhoudingen met Nederland zijn in de loop van 175 jaar Belgische onafhankelijkheid voortdurend voorwerp geweest van wijzigende ideeënvorming. Zij hebben meer bepaald aanleiding gegeven tot hetgeen reeds vroeg het 'neerlandisme' en later de Nederlandse, Groot-Nederlandse of soms ook Heel-Nederlandse gedachte werd genoemd, dit wil zeggen *"een stroming of tendens van politiek-culturele aard in de intellectuele kringen van Nederland en Vlaanderen, voornamelijk echter onder diegenen die actief waren in de Vlaamse Beweging, om op*

*de een of andere wijze en in mindere of meerdere mate een toenaadering en een zeker herstel van politieke of culturele eenheid tussen Nederland en België, respectievelijk Vlaanderen of nog andere delen van de oude Nederlanden te bewerkstelligen."*⁴

Over de wijze waarop en over de mate waarin dit wenselijk was, liepen de opvattingen sterk uiteen. Eén ding is wel duidelijk: afwisselend en naargelang de belangen die de Vlaamse Beweging te verdedigen hadden binnen de Belgische staat, werd de nadruk gelegd op de politieke of de culturele component. In de periode vlak na de onafhankelijkheid (1830 – 1848) lag de nadruk veelal op de politieke component. In de tweede helft van de negentiende eeuw lag het accent meer op de culturele samenwerking. Tijdens het interbellum kwam een deel van de Groot-Nederlandse beweging in extreem-rechts en anti-Belgisch vaarwater terecht. Door de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het 'politiek Groot-Neerlandisme' een verbrand begrip en verschoof het accent na de oorlog opnieuw naar de cultuur- en taalverwantschap met Nederland.

Het "cultureel Groot-Neerlandisme" heeft een belangrijke rol gespeeld in de naoorlogse Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Een nieuwe generatie Vlaamse jongeren, gevormd aan de universiteit, koppelde haar Vlaams-nationalisme aan een cultureel Groot-Neerlandisme, onder meer met de heropstart van de *Nederlandse Studentencongressen*, en wilde op die manier Vlaanderen behoeden voor kortzichtigheid en bekrompenheid. Deze Groot-Nederlandse stroming oversteeg de traditionele breuklijnen in de Belgische politiek. Groot-Neerlandisten vond men over de partijgrenzen heen. Verenigingen zoals de *Orde van den Prince* stelden zich dan ook expliciet pluralistisch op met één gemeenschappelijke doel: de verheffing van het Vlaamse volk.

De Groot-Nederlandse gedachte deelde tot ver in de jaren 60 de romantische opvatting "de taal is gans het volk" en nam de eenheid van de Nederlandse cultuur als uitgangspunt. De idee van één Nederlandse cultuur vormde aldus langs Vlaamse zijde een bindende factor in hun ontvoogdingsstrijd.

Vanaf het begin van de jaren zestig vond het begrip "culturele integratie" met Nederland ingang. Deze integratie-gedachte werd geïnspireerd door de Europese idee (Verdrag van Rome, 1957) maar geraakte nooit verder geëxpliciteerd of geactualiseerd. Het impliceerde onder meer het creëren van gemeenschappelijke structuren tussen Nederland en Vlaanderen op het gebied van cultuur, onderwijs en wetenschap. Maar gezien het gespannen Belgische communautaire klimaat in de jaren zestig stuitte deze gedachte op

heel wat verzet aan Franstalige zijde. Ook in Benelux-verband kon geen sprake zijn van een integratie van de Nederlandse cultuur. Franstalig België vreesde immers dat ze in een minderheidspositie zou terechtkomen. Trouwens, ook aan Nederlandse zijde bleef men afzijdig. De Vlaamse mythe van 'die ene Nederlandse cultuur' werd daar niet gedeeld. En sowieso had Nederland een diep ingewortelde angst om zich te mengen in de Belgische communautaire kwestie.

Terwijl de Vlaamse Beweging in de jaren zestig uitgroeide tot een massabeweging die ijverde voor eigen politieke structuren, slaagde de Groot-Nederlandse gedachte er niet in de grote massa te bereiken. Zij werd immers niet meer gesteund door enige vorm van politiek nationalisme, maar was een culturele beweging die gedragen werd door een intellectuele elite. Via de leidinggevende posities van deze elite wist ze weliswaar een en ander door te drukken, maar vanwege haar vrijblijvende karakter bereikte ze nooit het brede publiek. En ondanks de mythe van hun gemeenschappelijke cultuur bleken Vlaanderen en Nederland op heel wat terreinen van elkaar te verschillen. Mei '68 kende in beide landen een andere uitwerking. In Nederland werd de ontzuiling ingezet terwijl Vlaanderen haar verzuiling nog verder institutionaliseerde met het Cultuurpact (1974). In het toch nog overwegend katholieke en conservatief denkende Vlaanderen ging Nederland door voor een links, progressief land, waar de vrije liefde gepredikt werd. De godsdienstige verschillen, waarover we reeds spraken, bleven indirect doorwerken.⁵

Met het verkrijgen van Vlaamse autonomie voor culturele aangelegenheden in de jaren zeventig was voor sommige het moment aangebroken om de culturele integratie te realiseren. De Nederlandse ministers van Cultuur en Onderwijs waren ditmaal—gezien de nieuwe grondwettelijke situatie—wel bereid tot gesprek. Er werden concrete plannen gesmeed voor een gemeenschappelijk beleid inzake de neerlandistiek extra muros, voor een gemeenschappelijke instelling voor taal en letteren—de latere Taalunie—, het opzetten van een gemeenschappelijke radiozender (*Radio Delta*) en voor de oprichting van een cultureel huis in beide landen. Maar verder kwam het niet. De oprichting van de Nederlandse Taalunie en de opening van *De Brakke Grond*, het Vlaams cultureel huis in Amsterdam in 1981 vormden het hoogtepunt maar meteen ook het voorlopig eindpunt van dit streven naar gezamenlijke structuren en beleid.

Aanvankelijk had de samenwerking met Nederland de positie van de Vlamingen in eigen land versterkt. Maar zodra de Vlaamse culturele autonomie een feit was en het Vlaamse zelfbewustzijn toenam, geraakte de Groot-Nederlandse idee op de achtergrond. De

Belgische staatshervorming ontwikkelde een eigen dynamiek. Parallel met de economische welvaart en met de Vlaamse economische voorsprong binnen België, kwamen de eigen Vlaamse belangen hoe langer hoe meer voorop te staan. De uitbouw van eigen politieke structuren en van een eigen administratie, bemoeilijkten zelfs een verdere integratie met Nederland.

Ondertussen is een nieuwe generatie politici aangetreden die niet meer vertrouwd is met het idealistisch streven van haar voorgangers. Dit heeft zijn weerslag op de Vlaams-Nederlandse betrekkingen. De huidige generatie Vlaamse politici streeft als vertegenwoordigers van het Vlaamse volk in de eerste plaats naar een goed bestuur. Nederland blijft nog wel een "bevoorrechte partner" voor samenwerking. Zo werd op 17 januari 1995 een afzonderlijk Vlaams-Nederlands cultureel verdrag gesloten. Maar de invulling ervan gebeurt nu op gelijkwaardige basis en zonder enige zweem van romantiek.

Naast het cultureel verdrag blijft de Taalunie een uniek instrument voor de uitbouw van een gemeenschappelijk taal- en letterenbeleid. Aanvankelijk beperkte de Taalunie zich tot samenwerking op het vlak van de taal en de invoering een gemeenschappelijke spelling, maar met de oprichting van een *Vlaams Fonds voor de Letteren* (1999) is er nu ook op dit terrein bestuurlijke afstemming mogelijk.

De droom van culturele integratie, dit wil zeggen, de droom om een echt gemeenschappelijk cultuurbeleid uit te bouwen, blijft op heel wat weerstanden stuiten. Het zou immers een verregaande inmenging betekenen in het binnenlandse cultuurbeleid van beide landen. Sommigen pleiten voor een fusie van de Taalunie en de Commissie van het Cultureel Verdrag. Maar dit is niet zo eenvoudig. Zowel de Nederlandse Taalunie (NTU) als het Cultureel Verdrag Vlaanderen – Nederland (CVN) hebben immers een andere werkkterrein, structuur en bevoegdheden.

De NTU werd opgericht in 1981 en beoogt '*integratie op het gebied van de Nederlandse taal en letteren in de ruimste zin*' (art. 2, 1, Taalunieverdrag). De CVN werd ingesteld na de inwerkingtreding van het cultureel verdrag van 1995 en beoogt dat Nederland en het Vlaanderen '*zo nauw mogelijk samenwerken op het gebied van cultuur, onderwijs, wetenschappen en welzijn*' (artikel 1, cultureel verdrag).

Op het vlak van de structuur en bevoegdheden beschikt de NTU over een uitvoerend secretariaat en een eigen budget, terwijl de CVN slechts adviserend kan optreden.

Het Comité van Ministers dat het beleid van de Taalunie bepaalt,

bestaat uit de ministers van Cultuur en Onderwijs van de beide landen.

De CVN hangt af van de minister van Buitenlands Beleid terwijl ze ook inhoudelijk adviseert aan de vakministers van cultuur, onderwijs, media, welzijn en wetenschappen.

Concluderend kunnen we stellen dat de NTU en CVN verschillende werkterreinen en verschillende structuren en bevoegdheden hebben; ze leggen verantwoording af aan verschillende ministers, en richten zich inhoudelijk ook deels tot andere vakministers. Samenvoegen is met andere woorden niet vanzelfsprekend.

Sommigen vrezen overigens dat een fusie tussen beide verdragen zou leiden tot een afzwakking van het Taalunie-verdrag in plaats van een versterking van het cultureel verdrag. De discussie is zeker nog niet afgelopen. De mogelijkheden tot een grotere en betere afstemming worden momenteel onderzocht.

Los van die structuren kan men zich afvragen of het nu goed of slecht gaat met het Vlaams-Nederlands nabuurschap?

Een eerste vaststelling is dat terwijl het streven naar culturele integratie aanvankelijk uitging van de Vlaamse overheid, de dynamiek thans uitgaat van de kunstensector en de particuliere sector. Veelvuldige uitwisselingen vinden plaats tussen culturele instellingen, orkesten, musea en theatergezelschappen. Dit kadert ook wel in een meer algemeen proces van internationalisering van de cultuur. Toch valt de kruisbestuiving op, vooral tussen taalgebonden cultuuruitingen zoals de podiumkunsten. Uit een onderzoek van het *Vlaams Theater Instituut* voor de periode 1999 – 2003 blijkt dat Nederland met meer dan 3000 voorstellingen nog steeds het grootste exportland blijft voor onze Vlaamse podiumkunstenproductie (ongeveer 64%).⁶ Dit gemeenschappelijk cultureel bewustzijn leeft echter niet of onvoldoende bij de bredere bevolking van beide landen. Zo zien we op het vlak van de massamedia een omgekeerde tendens. Vooral met de komst van de commerciële televisie, wordt in beide landen veel minder naar elkaars zenders gekeken. Vaak worden de programma's zelfs ondertiteld.

Uit een onderzoek van het *Instituut Clingendael* uit 2000 bij jongeren in Vlaanderen en Nederland blijkt dat de interesse voor elkaar eerder laag is en dat een kleine meerderheid matig positief staat tegen over elkaar.⁷

Een andere vaststelling is dat wie vandaag over "culturele integratie" spreekt, het meestal niet heeft over de Vlaams – Nederlandse relaties, maar over een veel algemener verschijnsel. Niet alleen zijn

de staten en culturen van Europa dichter bij elkaar gekomen, maar ook de interne samenstelling van hun bevolking is multicultureel en multi-etnisch geworden. Zeker na 11 september 2001 staat in bijna alle West-Europese staten de kwestie van de "culturele integratie van de minderheden" bovenaan op de politieke agenda.

De toenemende Europese eenmaking en globalisering stelt de vraag naar de algemene Nederlandse culturele identiteit in een nieuw daglicht.⁸

Nederland, dat traditioneel een zwak cultureel identiteitsbesef heeft, begint zich door deze veranderingen meer bewust te worden van de noodzaak van krachtenbundeling. Naarmate de soevereine staten hun macht aan de Europese Unie overdragen, zal gezien het subsidiariteitsbeginsel enkel nog het culturele niveau in Europa het verschil maken. Een gemeenschappelijke presentatie van de Nederlandse taal en cultuur zal dan in beiders voordeel zijn. Voorlopig gebeurt dit nog zeer selectief. Enerzijds is het *Vlaams-Nederlands Huis deBuren* op 24 juni 2004 geopend en met Suriname hebben Nederland en Vlaanderen een associatie-overeenkomst gesloten in het kader van het Taalunie-verdrag. Met BVN (*het Beste van Vlaanderen en Nederland*) kunnen Nederlandstaligen in het buitenland een selectie van Vlaamse en Nederlandse programma's via satelliet ontvangen. Anderzijds wil Nederland zich nog al te vaak als middelgrote natie profileren in Europa, waarbij het zich spiegelt aan de grotere naties. Het gemak waarmee Nederland onze taal inruilt voor het Engels als voertaal in het hoger onderwijs, is in dit verband tekenend. Vlaanderen van zijn kant profileert zich als constitutionele regio binnen Europa en vindt in gelijkaardige regio's interessante gesprekspartners.

Wat kunnen we concluderen?

Na 175 jaar België is inderdaad gebleken dat Nederland lange tijd een factor van betekenis is geweest in de Belgische politiek. Sinds de Belgische staatsvorming van 1980 is de Vlaams-Nederlandse samenwerking hoe langer hoe meer een zaak tussen Vlaanderen en Nederland. Paradoxaal genoeg is de Groot-Nederlandse idee sindsdien meer op de achtergrond geraakt. Hoe langer hoe meer groeit het inzicht dat we misschien wel dezelfde taal, maar daarom niet dezelfde cultuur delen.

Culturele identiteit is echter een dynamisch en meerlagig begrip. Indien *cultuur een complex maar niet samenhangend geheel van denk-, gevoels- en waardenschema's is dat zich uit in gedragspatronen, meestal gecombineerd met gemeenschappelijke ervaringen en herinneringen*, dan kan onder invloed van de Europese eenma-

king en allerlei andere maatschappelijke ontwikkelingen naast een Vlaamse identiteit een algemeen Nederlandse culturele identiteit verder groeien.⁹

- 1 *De Standaard*, 14 september 2004
- 2 Gerritsen, Marinel en Claes, Marie-Thérèse, *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*, uitgeverij Coutinho, Bussum, 2002; en Hofstede, G., *Cultures consequences. International differences in work-related values*. Newbury Park, Sage, 1980.
- 3 Simons, Ludo, *Antwerpen – Den Haag retour. Over twee volken gescheiden door dezelfde taal*. Lannoo, Tielt, 1999, p. 126. "Pas Karel V voltooide het Bourgondische eenmakingsproces door de vererving van Friesland, Utrecht, Overijssel, Drenthe, Groningen en Gelderland en maakte in 1548 de Zeventien Provinciën als Bourgondische *Kreits* tot een afzonderlijk deel van het Duitse Rijk. In 1579, onder Karels zoon Filips II, werd de eenheid van de Bourgondische *Kreits* al verbroken door de Unie van Utrecht en in 1585, bij de herovering van Antwerpen door Farnese, vielen de Zeventien Provinciën feitelijk uit elkaar, om in Noord en Zuid hun eigen weg te gaan. Tel daarbij nog de periode 1815 - 1830 en je komt hooguit aan een halve eeuw."
- 4 Verhulst, A., "De Nederlandse gedachte in Vlaanderen" in: *Het boek van België*, Lannoo, Tielt, 1980, p. 36.
- 5 Eppink, Derk Jan, *Vreemde bureu. Over politiek in Nederland en België*, uitgeverij Contact, Amsterdam/Antwerpen, 1998.
- 6 *Courant*, informatieblad van het VTI, nr. 66, januari-februari 2004, p. 20 - 22.
- 7 *België en Nederland in beeld*, een empirisch onderzoek in opdracht van Benev, Instituut Clingendael, Den Haag, mei 2000.
- 8 Schramme, A., "De algemeen Nederlandse culturele identiteit" in: *Vlaming zijn nu. Het identiteitsvraagstuk: een Vlaamse en Europese uitdaging*, Lannoo, Tielt, 2004.
- 9 Roosens, Eugene, *Eigen grond eerst? Primordiale autochtonie. Dilemma van de multiculturele samenleving*, Acco, Leuven/Amersfoort, 1998.

Wilden wij Willem weg?

Drs B.M.J. Hennekam

Referaat op de algemene ledendag van het Verbond der Vlaamse Academici, Aalst 23 april 2005

U vroeg zich af:
Wilden wij Willem weg ?
Ja, U wilde Willem weg.
En zo geschiedde!

Ik begin daarom met u te feliciteren met 175 jaar België. Voor Nederlanders komt deze viering eigenlijk 9 jaren te vroeg. Koppig als wij zijn, lezen wij in onze geschiedenisboeken (die van boven Wuustwezel dus) dat de geboorte van België plaats had in 1839.

Toen wij een paar jaar terug met ons gezin naar België verhuisden moest onze dochter op haar school in Dilbeek (Dilbeek, waar Vlamingen thuis zijn) het jaar 1830 in haar hoofd prenten.

Nu weten we dat elk volk zijn eigen subjectieve geschiedenis schrijft.

De zeerover Piet Heijn zal te eeuwigen dagen een van Nederlands grootste helden blijven, de oorlog tegen Indonesië doen we nog steeds af met "politonele acties" en van ons vermeende heldhaftige verzet tegen de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog is niet veel meer overgebleven nu we weten dat er geen land is geweest dat zó meehielp met het aangeven en uitleveren van joodse medeburgers.

Voor België geldt dan weer dat in het collectief bewustzijn maar een kleine plaats is ingeruimd voor herinneringen aan de handelwijze van zijn landgenoten, de Koning voorop, in toenmalig Congo.

Maar goed, na deze voetnoten bij onze nationale geschiedschrijving terug naar het thema van vandaag. Mij is gevraagd een bijdrage te leveren, bezien vanuit de bril van de Benelux.

Maar alvorens dat te doen, een kleine stap terug in de geschiedenis. Het verleden leert ons veel en biedt tegelijkertijd het fundament voor wat komen gaat. Weest u gerust, mijn excursie terug in de tijd zal kort zijn.

Het verleden: hoe wij één waren en ook weer niet. Tussen 1430 en 1550 zijn België en Nederland verenigd onder de hertogen van Bourgondië en onder Karel V. In de latere periode, die van Philips II, werden de bevoegdheden van de Staten-Generaal der Nederlanden steeds meer op de helling gezet en gingen de Lage Landen op den duur afstand nemen van hun Spaanse Heer.

Willem van Oranje (de eerste Willem dus, niet te verwarren met de Willem I) zal de term "Benelux" naar wij moeten aannemen, niet hebben gekend. Materieel verdedigde hij het corresponderende gebied wel. De geschiedenis evenwel heeft de grenzen anders getrokken.

Ik maak even een zijsprong: wat zou er gebeurd zijn als Willem van Oranje niet was vermoord? Enkele rebelse, jonge historici filosofeerden daarover onlangs in het kader van de Nederlandse boekenweek. De Historicus Kennedy zei bij die gelegenheid "te geloven in de rol van grote mannen en zou graag hebben beweerd dat Willems dood veel verschil heeft gemaakt, maar helaas—zo zei hij—de daad van Balthazar Gerards was nutteloos. De val van Antwerpen, de dood van Henri III en het verslaan van de Armada waren allemaal veel ingrijpender voor het verloop van de historie."

Thomas von der Dunk zag het een slag anders. Hij zei: "als Gerards die dag wegens diarree het bed had gehouden en Willem van Oranje niet was vermoord, dan bestond Nederland nu niet en was Haarlem de hoofdstad van de Duitse deelstaat Noordspaarne – Westlandië." Hij noemde Willem een "opportunist pur sang die even gemakkelijk van geloof, politieke opvatting, vrouw en bondgenoot wisselde als een ander van kleding. Hij zou zich—bij leven—na 1584 ontwikkeld hebben tot een autoritair vorst en dan was de gouden eeuw een stuk minder glanzend geweest."

Ten slotte maakte de historica Yolanda Perez het beeld van Willem de Zwijger er niet fraaier op, door hem te omschrijven als een "ketterse, ontrouwe leugenaar en echtbreker die enkel zijn eigen belang nastreefde". Volgens haar voelde men in Spanje medelijden met het "lichtgelovige, beetje botte en simpele volk dat onder het juk van Oranje zucht. Als hij was blijven leven was hij een calvinistische tiran geworden." Tot zover deze bloemlezing.

Toen ik deze zinnen over respectievelijk 't simpele volk en de calvinistische baas, een paar dagen geleden opschreef kwamen er twee voorvallen mijn gedachtewereld binnendrijven. Het afscheid onlangs van de overleden volkszanger André Hazes in een tot de nok gevuld Ajax-stadion, met de kist op de middenstip, en het thuisblijven van onze vorstin bij de uitvaart van Paus Johannes-Paulus

II.

Terug naar de geschiedenis. Onze landen zijn vanaf 1580 *de facto* al een eigen leven gaan leiden. Wij groeiden uit elkaar en in 1648 was de scheiding definitief.

De kortstondige, gedwongen, hereniging onder Napoleon vermocht dit niet te veranderen, evenmin als dit het geval was met het Verenigd Koninkrijk onder Koning Willem I.

De verschillen waren al te groot geworden.

U wilde Willem weg!

Uiteindelijk waren het de grote mogendheden die zich gedroegen als de architecten van de staatkundige landkaart en ontstonden onze landen zoals wij ze vandaag de dag nog kennen. Al bleef Luxemburg nog enkele jaren onder de persoonlijke hoede van de Hollandse Koning.

Na 1830 hebben onze landen lange tijd geleefd met de ruggen naar elkaar. Jammer, maar waar. Als zelfstandige staten hebben onze landen, ná de scheiding, enkele keren toenadering gezocht tot elkaar. Met wisselend succes overigens en méér ingegeven door eigenbelang, dan dat van een mentale toenadering kan worden gesproken.

In 1849 sluiten België en Nederland een handelsverdrag en in 1863 wordt het tolrecht op de Schelde afgeschaft. Onderhandelingen evenwel over de stichting van een douane-unie lopen op niets uit, als gevolg van economische belangentegenstellingen.

De jongste geschiedenis van samenwerking tussen onze landen en daarmee een eerste aanzet tot wat later de Benelux zou gaan worden, begint in 1921. Nadat het Groothertogdom Luxemburg in Parijs geen gehoor had gevonden, sluit het met België het Verdrag voor de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie. Een samenwerking met drieën was toen nog niet aan de orde. De gespannen sfeer tussen België en Nederland na de Eerste Wereldoorlog was daar debet aan. Nederland was in die oorlog neutraal gebleven, een houding die niet in dank werd afgenomen en bovendien verleende het de Duitse Keizer na de oorlog tot diens dood gastvrijheid.

Het zou duren tot 1944 in Londen—waar onze regeringen in ballingschap verbleven—dat de handtekeningen werden gezet onder het Verdrag van de Douane-Unie. Daarmee was in feite de Benelux geboren. In 1948 ging deze samenwerking van start en via enkele verzwaringen mondde die in 1958 uit in het Verdrag van de Benelux Economische Unie, een Verdrag dat wij vandaag de dag nog kennen. In de beginjaren van de samenwerking tussen

België, Nederland en Luxemburg is veel tot stand gebracht. Het vrije verkeer van personen, kapitaal, goederen en diensten is nu de gewoonste zaak. In zeer veel opzichten heeft de Benelux gefundeerd als wegbereider binnen Europa. Tegelijkertijd heeft met de komst van Europa de samenwerking tussen onze landen belangrijke wijzigingen ondergaan.

Kort gezegd: minder economie, méér grensoverschrijdende samenwerking op terreinen als ruimtelijke ordening, verkeer, vervoer en milieu. Politie en justitie zijn daar recent aan toegevoegd.

Niet alleen de beleidsvelden veranderden binnen de Benelux, ook de deelnemers. België ontwikkelde zich van eenheidsstaat tot federatie. Een federatie *sui generis*; Gewesten en Gemeenschappen hebben ook Verdragsbevoegdheid.

Het proces van federalisering van België was al lange tijd aan de gang en hoegenaamd onopgemerkt in Nederland. Toen de Nederlandse regering in 1993 een notitie naar de Tweede Kamer zond over de "nieuwe bestuurlijke verhoudingen in België en de betrekkingen met Nederland", schreef *De Standaard*: "Heeft Nederland het gefederaliseerde België ontdekt?" Het betekende een kentering in onze bilaterale politieke relatie. De notitie geeft een uitvoerige inventarisatie van de bilaterale betrekkingen en beschrijft de bevoegdheidsverdeling. Gewezen wordt op het belang van de betrekkingen binnen die nieuwe politieke realiteit. Vlaanderen en Wallonië worden in Nederland voor het eerst op de kaart gezet. Expliciet werd aangegeven dat de al jaren voortdurende impasse over de zogeheten Waterverdragen, doorbroken moest worden. Dat overleg met Vlaanderen leidde tot nieuwe kansen. Met het tekenen van die Verdragen in Antwerpen op 17 januari 1995 werd een drempel, letterlijk én figuurlijk, weggenomen. Het belang van die handtekeningen strekte verder dan het uitdiepen van de Westerschelde. Het is het begin van een volwassen verhouding tussen landen en gewesten.

Politiek Nederland heeft toen politiek Vlaanderen ontdekt! Die toenadering was ook mogelijk doordat Nederland inmiddels de "eigen maat" beter had leren kennen en bij de Vlamingen het overtuigd zijn van de eigen kracht sterk was gegroeid. Dit feit neemt overigens niet weg dat de dossiers Westerschelde en IJzeren Rijn daarna nog een moeilijke weg hebben gekend en voor een deel nog kennen.

De federalisering van België en de voortgang van Europa bracht met zich mee dat de Benelux al lang niet meer werkte volgens de lijnen van het Verdrag van 1958.

Daarom heeft in 1995 een tussentijdse herijking van de Benelux

plaats gehad. Toen is door het Comité van Ministers bepaald wat de actuele taakstelling van het Benelux-Secretariaat is. Bij die beslissing is het Verdrag zelf ongewijzigd gebleven.

Wat de deelnemers aan dat Beneluxoverleg betreft, is bij datzelfde besluit van het Comité van Ministers recht gedaan aan de gewijzigde staatkundige verhoudingen binnen België. Door het instellen van zogenaamde Ministeriële Commissies zijn voortaan de Gewesten en Gemeenschappen vertegenwoordigd in het Beneluxoverleg, voorzover het zaken betreft die binnen hun bevoegdheid liggen. Het Comité van Ministers is het formele sluitstuk gebleven.

Vandaag zijn we weer tien jaar verder. Het Verdrag van de Benelux Economische Unie loopt tot 2010. Dat betekent dat dan het Verdrag zelf zal moeten worden aangepast, dan wel een protocol eraan toegevoegd. Duidelijk is dat in België niet alleen de federale Staat, maar ook gewesten en gemeenschappen hierover hebben te beslissen. Vragen dienen zich aan. Wat blijft voorbehouden aan de federale Staat en wat aan de Gewesten en Gemeenschappen? Welke onderwerpen zal bijvoorbeeld Vlaanderen bilateraal met Nederland en/of Wallonië willen regelen, welke in Beneluxverband? Hoe treedt men op binnen het groter wordende Europa, binnen het Comité van de regio's? Op verzoek van alle Belgische partners heeft begin deze week een eerste bijeenkomst ter voorbereiding van die denkoefening plaatsgehad. Wij, als Secretariaat-Generaal van de Benelux, hadden daartoe een oriëntatienota opgesteld. In die nota staat: doorgaan op die terreinen waar Benelux een duidelijke meerwaarde biedt, een flexibele benadering én een aangepaste organisatie. Het overleg, voorlopig nog ambtelijk, is begonnen. Tezijntijd is het uiteraard aan de politiek om de krijtlijnen voor de toekomst uit te tekenen.

Vlaanderen is geen Nederland. En omgekeerd!

Gelukkig maar

De verschillen zijn duidelijk.

De bestuurscultuur loopt sterk uiteen. Het is belangrijk om dat te beseffen én ernaar te handelen.

Geduld is een schone zaak.

Ik geef u een paar voorbeelden van die uiteenlopende bestuurscultuur:

Een Nederlander (ik heb het dan over de politicus of bestuurder) denkt in methodes. Is er een probleem of moet er iets worden opgelost, dan moet er eerst een plan komen. Als dat nauwgezette plan er maar is, al dan niet voorafgegaan door een discussienota of prioriteitenstelling, dan zal de zaak waarachtig wel goedkomen.

Aan het toeval wordt niets overgelaten. Zonder ordening geen beleid. Een Vlaming daarentegen is minder onder de indruk van zulke beleidsnota's en kijkt veel meer naar het doel dat wordt nagestreefd en probeert dat pragmatisch te bereiken, en dit niet altijd aan de vergadertafel.

Nederland is calvinistisch van aard, zelfs de katholieken hebben er een tik van meegekregen. Het is een volk van exegeten; meestal gaat dat uitleggen met de nodige decibellen gepaard, alhoewel de gebeurtenissen van de laatste tijd de Nederlanders een toontje lager doen zingen. Een Vlaming is ingetogener; je moet soms naar zijn bedoeling raden, en neen zeggen kan hij niet.

Een derde voorbeeld is de waardering voor taal. In Nederland is de taal vooral en vaak uitsluitend een communicatiemiddel. Ze moeten weten wat je bedoelt; als de boodschap maar overkomt is de vorm niet zo belangrijk meer. Voor de Vlaming daarentegen is de taal daarnaast een deel van zijn emancipatie. Men heeft er iets voor moeten doen, men heeft het moeten bevechten. Gelukkig is de strijdbaarheid voor de eigen taal bij de Nederlanders de laatste jaren gestegen. Dat heeft alles te maken met de bedreiging van de kleine talen in Europa.

Sprekend over taal: het zou aanbeveling verdienen om het Groot-Dictee afwisselend te houden in het Vlaams Parlement en de Nederlandse Eerste of Tweede Kamer.

Tenslotte, een laatste verschil. Ik trap een open deur in. De eetcultuur. U weet al geruime tijd wat u vanavond te eten krijgt. Het staat vermeld op de uitnodiging. Dat zou in Nederland ondenkbaar zijn. Ik heb dat verschil wel eens als volgt omschreven: "Terwijl de Belg eet, stilt de Nederlander zijn honger".

Ik woon al weer zo'n veertien jaar in België, meer bepaald in Vlaanderen. Het proces van de staatsvorming mocht ik zodoende van nabij meemaken. Daarmee was ik een bevoorrecht getuige. Getuige van een zoeken naar pragmatische oplossingen, die waardering of bewondering verdienen. Getuige ook van een verkaveling van het politieke landschap waarvoor het adjectief "opportunistisch" niet toereikend is; getuige ook van een politiek waar overlopers als "verruimers" worden binnengehaald. De werkelijkheid wint het soms van de fantasie.

Ik heb, in mijn waarneming, de afstand tussen het Gewest Wallonië en de Vlaamse Gemeenschap zien groeien. Tegelijkertijd zijn tussen de mensen die Waal of Vlaming zijn, veel overeenkomsten gebleven.

U wantrouwt beide de overheid.

U trekt uw eigen plan.

U zeult beiden uw geweten niet mee als een bezwarende factor.

U gedijt in relatieve bescheidenheid.

Kortom: u weet te leven.

U wilde Willem weg! Tóch: een enkele Groot-Nederlander wil Willem terug. Voor die variant moet ik U, anno 2005, ernstig waarschuwen.

Als Nederlander van beneden de rivieren huist in mij nog het voorvaderlijke bewustzijn van te hebben geleefd in de tijd dat er vanuit Den Haag óver ons, maar zonder ons werd geregeerd. De Generaalseperiode.

Zo'n lot zou u staan te wachten indien u zich zou wenden tot het land waar de Randstad nog altijd de plak zwaait en de perifere Gewesten het moeten doen met de kruimels die van die tafel vallen.

En omgekeerd. Voor een overval vanuit Nederland hoeft U al helemaal niets te vrezen. Een herhaling van de Tiendaagse veldtocht lijkt uitgesloten. De Nederlanders trekken al bleek weg bij het zien van de kanonnen van Flahaut.

De verschillen tussen onze landen en gewesten houden een prachtig mozaïek in stand. Grensoverschrijdende samenwerking, zoals in Beneluxverband, geeft de gelegenheid kennis te nemen van elkaars cultuur. Vooroordelen maken dan plaats voor wederzijds respect. Nederland en Vlaanderen hebben elkaar hard nodig. Zoveel mensen op zo'n klein gebied en zo'n bundeling van belangen. Grote wereldhavens zowel als schaarse natuur. Dat vraagt om goed overleg. Onze burgers, aan beide zijden van de grens, mogen dat eisen van de politiek verantwoordelijken.

Tot slot dit. Welk staatsverband er in de toekomst ook voor Vlaanderen zal zijn weggelegd: Wallonië én Nederland blijven uw naaste burens.

Dat heeft de Schepper zo gewild.

Want wij wilden Willem weg. Vlamingen en Nederlanders na 175 jaar België

Mr Geert Bourgeois

Referaat op de algemene ledendag van het Verbond der Vlaamse Academici, Aalst 23 april 2005

Ik heb voor deze uiteenzetting—na rijp beraad—gekozen voor de titel "Want wij wilden Willem weg". Of nog: "Waarom Nederland na 175 jaar meer dan ooit een prioritaire partner voor Vlaanderen is." Zijn er nog gelijkenissen tussen Vlaanderen en Nederland? Ik loop met u vier domeinen af, namelijk taal, cultuur, economie en politiek.

Taal

In het begin van de negentiende eeuw had de economie onder Frans bewind een hoge vlucht genomen, dankzij het Napoleontisch continentaal stelsel. Tijdens de eenwording onder Koning Willem I van 1815 tot 1830 kende het koninkrijk een zekere welvaart. In die tijd zette dit land ook zijn eerste stappen op het vlak van de politieke vertegenwoordiging.

Willem I koesterde ambitieuze plannen. Als verlicht despoot wilde hij zijn nieuwe koninkrijk uitbouwen rond de zeventien Bourgondische provincies. De synergie tussen het Noorden, een handels- en koloniale macht, en het Zuiden, een belangrijk landbouw- en nijverheidspotentieel, moest zijn nieuw koninkrijk versterken. Luik werd de staalstad, met dank aan John Cockerill, en Gent groeide uit tot het Manchester van het continent. De *Algemeene Maatschappij tot Bevordering der Volksvlijt* financierde veel.

De vrijheidsgeest stak echter de kop op, de vele revoluties van 1830 en 1848 waren daar een bewijs van. Het Zuiden kwam door een

amalgam van krachten in opstand tegen het autocratische bewind van de koning. In 1830 leidde de opstand, gesteund door Frankrijk, tot de verdwijning van Willem I uit het Zuiden. Na 1585 voor mij als orangist een tweede donkere bladzijde. Het vervolg is een boek op zich.

Onder het motto *La Belgique sera Latine ou ne sera pas* werd het Nederlands afgedaan als dialect, in niets te vergelijken met de wereldtaal Frans en werd het verbannen uit het openbare leven. Er begon een lange taal- en cultuurstrijd, waarvan het einde nog steeds niet in zicht is. Daarbij bleven Vlamingen en Nederlanders wel eenzelfde taal delen.

Een moedertaal is een gift. We hebben haar spelenderwijs geleerd en we spreken haar, bijna zoals we ademen. Die taal is daardoor een deel van onze identiteit.

Ons denkvermogen wordt erdoor gestuurd, onze gedachten worden erin uitgedrukt. *De tael is gansch het volk*, poneerde Prudens van Duyse in de negentiende eeuw. Dat is misschien iets te sterk uitgedrukt, maar benadert toch de waarheid. Of om met de woorden van de dichter Gerrit Komrij te spreken: *De enige identiteit is de taal en de taal bindt mij aan mijn land*. Bij ons vormt de taal het wezenlijke kenmerk van ons volk sinds het ontstaan van de Vlaamse Beweging in de negentiende eeuw. De taal bindt ons. Dit is niet overal het geval. In de Balkan bijvoorbeeld spreken de Serven en de Kroaten min of meer dezelfde taal. Het is de godsdienst die de kern vormt van hun etnie. Hetzelfde geldt voor de Ieren. Zo kan het perfect dat een Ierse extremistische nationalist niet eens Iers spreekt. Het wezenlijke is dat hij katholiek is. Bij het Joodse volk is het de afstamming (geboren uit een Joodse moeder), niet de godsdienst.

Loten aan een plant ontstaan in de regel tegenover elkaar aan een stam; ze groeien dus uit elkaar. Dat beeld past ook op de ontwikkeling van het Verkavelingsvlaams in Vlaanderen en het Polderlands in Nederland. Deze twee soorten Nederlands verwijderden zich van elkaar. Dat er zich nu twee verschillende variëteiten van de omgangstaal aan het ontwikkelen zijn, is bijzonder jammer. Deze evolutie moet gekeerd worden. We zijn immers op een punt gekomen dat we elkaar niet meer begrijpen. Tot aan de komst van VTM keken Vlamingen vrij veel naar Nederlandse zenders. Met VTM en de daarop volgende heropstanding van de VRT is dit niet meer zo.

Ik ben een voorstander van ondertiteling voor doven en slechthorenden, maar ik vind het verschrikkelijk dat Nederlandse TV-

programma's in Vlaanderen ondertiteld worden en *vice versa*. Deze evolutie naar een standaardtaal die op twee verschillende manieren uitgesproken wordt, is opmerkelijk. Bij mijn weten ondertitelen Zuid-Amerikaanse zenders Spaanse programma's niet, net zoals de Britten Amerikaanse programma's evenmin ondertitelen. Hier is naar mijn mening een taak voor de Taalunie weggelegd. Eenheid in de gesproken taal moet een prioriteit worden.

Cultuur

Van taal naar cultuur is maar een kleine sprong.

Vorig jaar verscheen een onderzoeksrapport "Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief". Hierin trachten de auteurs de diepe kloof tussen Belgen en Nederlanders aan te tonen. Nederlanders zouden universalisten zijn en Belgen particularisten. Een Nederlander wil zijn eigen baas zijn, vindt wat anders en onbekend is eerder interessant dan bedreigend en werkt om te leven. Een Vlaming wil een baas boven zich, is fundamenteel wantrouwig en leeft om te werken. Derk-Jan Eppink voegde in zijn schitterende boek *Avonturen van een Nederbelg* hieraan toe: "Vlamingen zijn voorzichtig, ze zeggen niet wat ze denken en denken vaak niet wat ze zeggen. Ze geven zich niet snel bloot en houden altijd een slag om de arm. Veel Vlamingen gedragen zich alsof ze iets te verbergen hebben, alsof ze een hokje voor zichzelf afschermen."

Bovendien is de Groot-Nederlandse gedachte in de laatste Wereldoorlog gestorven. Wat overbleef voor Nederland en Vlaanderen was een gemeenschappelijke verdedigingslinie voor taal en cultuur. Dit mondde in 1980 uit in een cultureel verdrag, de Taalunie. Dit mondde in de wereld: twee staten die een stuk soevereiniteit (*in casu* taal en taalgebruik) afstaan aan een intergouvernementele instantie.

Politiek en economie

Maar mijn bevoegdheid en dus professionele aandacht hebben vooral betrekking op de politieke relaties tussen Vlaanderen en Nederland.

Er is vooreerst de vaststelling dat de buitenlandse politiek van Nederland en België de jongste vijf jaar grondige verschillen is gaan vertonen. Een reeks dossiers toont dit aan: Irak, NAVO en de

Europese defensiepoet, het aanleunen bij de Angelsaksers of bij de *Quai d'Orsay*, het al of niet strak verdedigen van het stabiliteitspact binnen de Euro-zone, enzovoort.

De praktijk leert dat de samenwerking niet altijd bepaald gestroomlijnd verloopt. Meer dan één Nederlands-Vlaams infrastructuur-dossier illustreert de vaak moeilijke relatie tussen Vlaanderen en Nederland. Laten we ons op het recente akkoord betreffende de Schelde concentreren, omdat dit de concrete invulling van de officiële Vlaams-Nederlandse relaties de voorbije maanden sterk kleurde. Bovendien zien volgens mij ook brede segmenten in de Vlaamse samenleving de betrekkingen met Nederland voor een belangrijk deel door de prisma van dit probleem. De toeschikkelijkheid van Nederland bij het wegwerken van deze zware logistieke handicap, functioneert een beetje als de lakmoesproef voor onze relaties.

In ieder geval, de officiële relaties tussen Vlaanderen en Nederland zijn weer gevoelig 'ontzuurd' sinds de ondertekening van het Memorandum van 's Gravenhage over de Ontwikkelingsschets Schelde-Estuarium 2010, op 11 maart jongstleden.

De opbouw van de spanningen rond de Schelde is, nu het Memorandum is ondertekend, doorbroken. Maar er blijft toch iets beklijven: telkens weer blijkt dat maar een zeer beperkt aantal hogere Nederlandse ambtenaren en bewindslieden oog hebben voor de vitale economische belangen van Vlaanderen. Telkens weer blijkt—met name bij grensoverschrijdende infrastructuurwerken—dat de meeste Nederlanders terugvallen op staatsnationalistische en eng-provincialistische redeneringen. Het besef van de meerwaarde van een structurele vorm van samenwerken is nog beperkt. Een aantal bestuurders en bewindslieden zijn bereid om over vormen van structurele samenwerking met Vlaanderen te denken, maar dit aantal is ook nog beperkt. Illustratief is ook de schokkende verklaring van een Nederlands kamerlid in de discussie rond de heropening van de IJzeren Rijn dat het enige goede dat Nederland en België samen hebben, namelijk een grens, nu nog van Nederland zou afgenomen worden!

Nederlanders vergeten dat zij—alleen al op logistiek vlak—even afhankelijk zijn van Vlaanderen als Vlaanderen dit voor zijn havens en een deel van zijn spoorwegen is van Nederland. Denk maar aan de schrik die de Nederlandse vervoerssector om het hart sloeg bij het begin van de werkzaamheden aan de Antwerpse ring, of bij de plannen om al het vrachtwagenverkeer om te leiden via de Liefkenshoektunnel of via de toekomstige afwerking van het noordelijke gedeelte van de ring om Antwerpen.

Ik stel vast dat er dringend nood is aan bestuurders en politici in Noord en Zuid, die inzien dat Vlaanderen en Nederland alleen maar te winnen hebben bij een maximale samenwerking en beleidsafstemming op zoveel mogelijk vlakken. De Benelux is na de Tweede Wereldoorlog tot stand gekomen vanuit een analoge redenering, die toen nog door het Belgische *establishment* werd gedragen: samenwerken om het hoofd te bieden aan de politiek-economische schaalvergroting van dat moment. Nederland en Vlaanderen staan anno 2005 voor soortgelijke uitdagingen. Door de uitbreiding van de EU en de mondialisering verkleint het soortelijk gewicht van beide entiteiten.

Er zijn toch een aantal positieve ontwikkelingen:

- Op cultureel niveau bloeit de uitwisseling op spontane wijze en dank zij een reeks overheidsinitiatieven. Ik denk daarbij aan de culturele centra *De Brakke Grond* en *DeBuren*...
- Hetzelfde geldt op onderwijsniveau, bijvoorbeeld de Nederlands-Vlaams Accreditatieorganisatie (NVAO).
- Het aantal uitwisselingen op ambtenarenniveau vertoont weer een stijgende lijn, met naast de klassieke sectoren als cultuur en onderwijs ook welzijn en inburgering/integratie
- Als de Vlaamse strategie met betrekking tot de Schelde slaagt—en die bestaat essentieel in het verkrijgen van een zo ruim mogelijk gemeenschappelijk beheer en beleid—dan kan dit model ook op andere zaken toegepast worden, bijvoorbeeld op het beheer van de Gemeenschappelijke Maas, die de grens vormt tussen de beide Limburgen.
- De toenadering tussen de havens van Gent en die van Zeeland (Vlissingen en Terneuzen) schiept een unieke kans op het aaneenklinken van een belangrijk stuk Vlaamse economie aan die van Zeeland. Zeeland is een kleine provincie met een beperkte bevolking (350 000). Door een strategische samenwerking met Zeeland uit te bouwen, kan Vlaanderen evenwel een van zijn grote strategische handicaps—namelijk de afhankelijkheid van Nederland voor een flink stuk van zijn maritieme toegankelijkheid—opvangen, en positief ombuigen.

Vlaanderen moet nog meer investeren dan het nu doet in het bewerken van Nederlandse gezagsdragers en in het hen wijzen op de kansen die dit biedt. Misschien moeten we eens aan een echte PR-politiek tegenover segmenten van de Nederlandse bevolking denken?

Kortom, ondanks een positieve kentering de voorbije jaren, waarbij voor veel Nederlanders Vlaanderen een meer positieve connotatie heeft gekregen, blijft er tot mijn spijt een zeker onevenwicht in de onderlinge benadering bestaan. Veel Vlamingen blijven Nederland fundamenteel positief tegemoet treden, ook al omdat wij veel minder vanuit een staatsnationalistisch belangenkader reageren. In Nederland blijft dat belangenkader en hun soevereiniteitsdenken wel overheersend.

Wanneer je je oor in Vlaamse middens (politieke klasse en civiele maatschappij) te luisteren legt, valt het op hoe de relatie Vlaanderen-Nederland, de verbetering en uitbouw ervan, bijna steeds als een prioriteit ervaren wordt.

Hoe zit het dan met het Beneluxverdrag dat in 2010 kan vervallen? Daarop is mijns inziens niet onmiddellijk een eenduidig antwoord te geven. Totnogtoe is in Benelux-verband enkel op informele wijze een opening gelaten voor de Belgische deelstaten. Enkel een aantal vakadministraties was vooralsnog actief in de werking van sommige ambtelijke werkgroepen.

Vanuit het generieke buitenlandse beleid was er geen betrokkenheid op dat vlak. Een diepgaande studie van de Benelux vanuit Vlaams perspectief ontbreekt. Daarom opteerde ik voor het uitschrijven van een studieopdracht met als titel: "Vlaamse positie ten aanzien van de Benelux naar aanleiding van de vernieuwing van het Benelux-verdrag"

Tegenover de vraag naar de toekomst van de Benelux is het binnen België zelf ook niet altijd duidelijk. Vele Belgische Franstaligen zitten met een minderheidscomplex: 22 miljoen Nederlandstaligen tegenover 4,5 miljoen Franstaligen. Het was dat complex dat destijds de aanzet tot samenwerking tussen KLM en SABENA in de kiem heeft gesmoord.

Van Herman Suykerbuyk komt de volgende treffende vergelijking: Nederland wil al lang in Europa als middelgroot land worden aanzien en dat kan beter als Beneluxland. Maar Nederland heeft een maîtresse: Duitsland. België kampt intern met huwelijksproblemen en Luxemburg is de Don Juan van de drie.

Vlaanderen staat nu sterker dan vroeger, onder andere door het feit dat het sinds de grondwetsherziening van 1993 verdragsrecht heeft.

Mijn standpunt is genoegzaam bekend: Vlaanderen moet een stoel hebben aan de Europese tafel en wegen op de Europese ontwikkelingen. Europees moeten wij samenwerken met Nederland. Daarbij

moet Vlaanderen wel zijn relaties met Nederland economisch, cultureel en politiek nog beter vastpakken. Essentieel is dat Vlaanderen meer autonomie krijgt. Vlaanderen moet een Europese lidstaat worden. Je voelt telkens weer dat de Nederlanders niet goed weten hoe om te gaan met de Vlaamse deelstaat.

Om "het ravijn tussen Essen en Roosendaal" zoals Ludo Simons het ooit noemde, te dempen, moeten er twee zaken gebeuren. Vlaanderen moet een volwaardige staat worden die samen met Nederland werk maakt van een vanzelfsprekende belangengemeenschap. Daarnaast is er een grote taak weggelegd voor de civiele maatschappij. We hebben allemaal de mond vol van onze Nederlandse belangengemeenschap, maar we doen er zelf toch zo weinig aan.

Ik citeer dus met gemengde gevoelens prof. dr S. W. Couwenberg die in het boek *Nederland en de toekomst van Vlaanderen* schreef: "De verwachting is gerechtvaardigd dat, in de loop van de volgende decennia, de verschillen inzake politieke en ambtelijke cultuur in beide landen gedeeltelijk zullen vervagen. Het coördineren van de economische belangen en structuren, en het overbruggen van de verschillen inzake mentaliteit—mede onder invloed van de media en het toerisme—kunnen op termijn de Nederlandse familie tot een nieuwe, pluralistische samenleving omvormen. Een van de voorwaarden om de samenwerking te bevorderen is de totstandkoming van een open en permanente dialoog waarin Nederlanders en Vlamingen, officiële en particulieren, de problemen, de meningsverschillen, de wrijvingspunten vrak en vrij aankaarten. Dat kan op verschillende niveaus gebeuren. In de opiniepers en de parlementen, maar ook in verenigingen als de *Orde van den Prince* met zijn veelvuldig persoonlijke en grensoverschrijdende ontmoetingen en uitwisselingen." Einde citaat. Het geloof zonder werken is een dode zaak.

Dat de thematiek leeft, in ieder geval bij Vlaamse academici, bewijst een dag zoals deze.

Een dag zoals vandaag stimuleert om langzaam te blijven boren in de harde planken, geestdriftig en met timmermansoog.

Universiteiten Universeel Maken

Dr Philip Vergauwen

In een vorige bijdrage¹ heb ik het gehad over de mondiale concurrentie tussen universiteiten en de uitdagingen waarvoor universiteiten waar ook ter wereld staan met betrekking tot de relatie onderwijs en onderzoek, en vooral met betrekking tot de wijze waarop de financiering van universiteiten onder druk zal komen te staan.

In deze bijdrage zou ik vooral dit laatste aspect nog wat meer willen uitwerken en meer bepaald de problematiek van het vrijmaken van inschrijvingsgelden (*tuition fees*) met wat meer diepgang willen behandelen. Het is vooral de bedoeling om middels dit artikeltje de discussie aan te wakkeren en ik zou het bijzonder op prijs stellen mocht u, lezer, op deze bijdrage willen reageren!

Als we starten met de vraag hoe we universiteiten moeten financieren, moeten we het ook aandurven de vraag ietwat anders te stellen en ons af te vragen hoe we universiteiten zelf de vrijheid kunnen geven om hun activiteiten te financieren. Het is immers niet zo vanzelfsprekend dat de overheid (dus, in het allerbeste geval, wij allemaal samen) de best geplaatste *actor* in deze is. Zijn het universiteiten immers zelf niet die het beste weten waarom en waarvoor de fondsen nodig zijn die de instelling in staat stellen haar opdracht naar behoren uit te oefenen?

Het debat over de financiering van het hoger onderwijs is dus—vooral in landen met een sterk overheidsoptreden in financiering en regulering—niet zo evident. Zelfs indien iedereen het eens zou zijn met de kern van het probleem, blijven verschillende "modellen" ter financiering van hoger onderwijs mogelijk. De taak die voor de overheid in deze lange tijd—en ook nu nog—was weggelegd vond haar oorsprong in de wens om hoger onderwijs vooral "democratisch" te maken en te houden. Vandaag de dag zien we echter dat in de meeste landen universiteiten ondergefinancierd zijn en dat de participatie van jonge, intelligente mensen uit een financieel "achtergesteld milieu" nog altijd te wensen overlaat. Dit zijn uitermate belangrijke vaststellingen want een goede werking van het hoger onderwijs is wel degelijk van cruciaal belang in onze kennisintensieve samenleving. Nicholas Barr, professor publieke economie aan

de *London School of Economics*, stelt zeer terecht: “*Getting higher education finance wrong puts national and international economic performance at risk*”. Met andere woorden, de bovengestelde vraag uit de weg gaan of niet als belangrijk duiden, heeft zonder enige twijfel zware economische en maatschappelijke gevolgen op de wat langere termijn. Het dient gezegd dat de vraag niet enkel opgaat voor hoger onderwijs natuurlijk, maar we beperken ons in eerste instantie tot het hoger (al dan niet universitair) onderwijs. Dat de problematiek hier niet bij blijft, zal duidelijk worden uit mijn betoog. De belangrijke slogan “Vlaanderen: wees wijs en investeer in onderwijs” slaat immers niet alleen—en zelfs niet in eerste instantie!—op het hoger onderwijs en zou zich, mijn inziens, niet enkel tot de Vlaamse overheid moeten richten. Ook het bedrijfsleven of de individuele burger heeft hier een belangrijke verantwoordelijkheid.

Niemand zal het oneens zijn met de stelling dat de opdracht is ervoor te zorgen dat de kwaliteit van het hoger onderwijs steeds moet verbeterd worden en dat de toegang ertoe zo breed mogelijk moet blijven. Het (politieke) beleid om hiertoe te komen bevat, mijns inziens, drie—soms erg controversiële—elementen: (1) de mogelijkheid om het inschrijvingsgeld door de instelling zelf en vrij te laten bepalen, (2) het tot stand brengen van een veel bredere waaier van “financiële producten” bedoeld voor studenten om hun opleiding te financieren en (3) meer aandacht én meer middelen voor alles wat aan het hoger onderwijs voorafgaat en er toegang toe verleent.

Variabel, vrijgemaakt en “gedifferentieerd” inschrijvingsgeld.

Dit element is waarschijnlijk het meest controversiële in West-Europa. Het is duidelijk dat dit helemaal niet het geval is in de Verenigde Staten en Azië en zelfs niet in Oost- en Centraal Europa. De kern van de filosofie is dat de door de instellingen vrijelijk bepaalde inschrijvingsgelden, middelen betreffen die—in een concurrentiële omgeving—de noodzakelijke prikkels met zich meebrengen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. De concurrentie zal er voorts voor zorgen dat deze middelen ook doelmatig worden besteed. Belangrijk hier is dat wij, Europeanen, vaak concurrentie of competitie verwarren met ongebreideld kapitalisme. Kapitalisme staat echter haaks op de gedachte van een vrije markt (kapitalisme staat voor alle macht aan het kapitaal en juist niet aan de vrije

markt!). Het pleidooi voor de vrijmaking van de college- of inschrijvingsgelden is daarom juist een pleidooi voor een “gereguleerde” markt in de zin van een markt waarvan de vrijheid beschermd wordt door de overheid.

Paradoxaal dus betekenen “vrije inschrijvingsgelden” ook “meer eerlijke” bijdragen van de onderwijsgenietende “burger”. De meerderheid van de studenten is nog steeds afkomstig uit meer financieel bevoorrechte kringen en kunnen/moeten ook meer bijdragen aan het onderwijs. Een te zwaar steunen op de inkomstenbelasting om een “eerlijke” verdeling van materiële en immateriële middelen na te streven is in deze context niet willen zien wat echt realiteit is. Verder betekent een vrij en gedifferentieerd collegegeld niet dat er geen recht zou bestaan op hoger onderwijs. Het recht op hoger onderwijs is er wel degelijk, maar dat betekent niet dat dit hoger onderwijs gratis (gefinancierd door het geld van de belastingbetaler) moet zijn, integendeel. In ons systeem is het immers zo dat het leeuwenaandeel van de door de overheid “geïnde” belastingen nu juist niet afkomstig zijn van de “rijksten/meest vermogenden”. Een ander verwarring betreft “sociaal elitarisme”. Sociaal elitarisme is inderdaad absoluut niet wenselijk. Het kan niet in een vrije, democratische samenleving dat hoger onderwijs is weggelegd voor enkelen (al zijn het er velen!) uit een bepaald milieu of met een bepaalde afkomst. Er is echter niets mis met een intellectueel elitarisme. Een intellectuele elite hoeft echter niet meer (sociale) rechten te hebben, maar het is een zaak van gelijkwaardigheid dat een intellectueler iemand zich niet ten volle zou mogen ontwikkelen terwijl iemand met een gemiddelde intelligentie dit wel “ten volle” zou moeten kunnen. Er is in die zin dus absoluut niets mis met instellingen voor een intellectuele elite, als de toegang ertoe maar open staat voor iedereen met de vereiste capaciteiten, ongeacht iemands welke de socio-economische achtergrond hij of zij heeft. Meer gelijkwaardigheid houdt inderdaad soms wat minder “directe” gelijkheid in.

Dit alles betekent niet dat we blind moeten zijn voor bepaalde realiteiten, waarvan de hardste realiteit misschien deze is dat erg “slimme” mensen uit achtergestelde milieus het moeilijker hebben om toe te treden tot deze intellectuele elite als collegegelden vrij bepaald kunnen worden door instellingen van hoger onderwijs en bijgevolg zullen stijgen. Dit is waar! Maar wie zegt dat deze collegegelden vooraf te betalen moeten zijn? Het “afbetalen” van inschrijvingsgelden na het behalen van het diploma is ook een mogelijkheid. Dat “rijkere” studenten, dit wil zeggen studenten met “rijkere” ouders, het collegegeld niet zelf zouden afbetalen, is mijns in-

ziens irrelevant—want een privé-aangelegenheid—en dit argument hoeft daardoor geen enkele rol te spelen in deze discussie. Want zelfs indien je iedereen—ook de “rijkeluiskinderen”—zou verplichten later het inschrijvingsgeld “zelf” terug te betalen, kan niemand garanderen dat er niet parallel een transfer van ouder – kind plaatsvindt.

Dit brengt ons naar het tweede element: welke financiële constructies kunnen worden opgezet om de democratisering van het onderwijs niet ongedaan te maken?

“Financiële producten” voor de participanten aan het hoger onderwijs

Dit element houdt in dat de vraag moet worden gesteld welke vormen van studentenleningen doelmatig zijn. Een goede lening als vorm van financiering voor hoger onderwijs heeft, mijns inziens, twee karakteristieken. Van groot belang is dat deze niet mogen worden ontworpen als een soort bankkrediet, noch als een soort hypotheek. Letterlijk zou dit de toekomst van het zich ontwikkelende individu hypothekeren! Een goede lening ter financiering van studies moet mijns inziens in zich hebben dat terugbetalingen afhankelijk gemaakt worden van het later verworven inkomen. De grootte én de timing van de terug te betalen sommen moeten dus rechtstreeks verbonden zijn aan het inkomen dat het individu verwerft dank zij zijn of haar behaalde diploma. Zo heeft de lening tevens een sterk inkomensverdelend element omdat *de facto* de terugbetaling geïnd wordt op dezelfde wijze als de inkomstenbelasting. Dit betekent geenszins dat de er enkel moet worden gekeken naar het individu alleen: men dient rekening te houden met de situatie (bijvoorbeeld verworven inkomen) van andere ex-studenten met diploma in een vergelijkbare situatie op de arbeidsmarkt. Ten tweede moet een goede lening de student in staat stellen alle kosten verbonden aan de studie te betalen, dus niet alleen het inschrijvingsgeld, maar ook de kosten voor huisvesting.

Een lening met de net geschetste kenmerken heeft belangrijke implicaties. Ten eerste wordt de *upfront*—vooraf op te hoesten—betaling vermeden. De lening maakt ook komaf met een fundamentele ongelijkwaardigheid van de studenten zelf. Dat de ene student zich meer luxe kan permitteren dan de andere doet niets ter zake, als iedere student maar op een comfortabele manier kan studeren. Verder is de structuur van de lening erg eenvoudig en dus door iedereen te begrijpen: er zijn geen kleine lettertjes!

Meer fundamenteel is echter dat op het moment dat de lening aangegaan wordt en dus op het moment van gebruik ervan, hoger onderwijs “gratis” wordt, in de zin dat de verplichtingen die de lening met zich meebrengt op geen enkele manier de periode van de studie belasten! Alle studenten moeten dan ook van de mogelijkheid om zo een lening af te sluiten gebruik kunnen maken. De maatschappelijke kost van de lening kan door alle belastingbetalers worden gedragen, maar betreft—buiten moeilijk of onmogelijk te innen terugbetalingen later (laat de actuariële experten de berekeningen maar maken)—slechts een soort “voorfinanciering”. Eens de terugbetalingen op gang komen is men zeker van het feit dat enkel diegene die studies genoten hebben en kunnen terugbetalen ook effectief terugbetalen (uit- of beter gezegd, insluitingsprincipe) en dat de terugbetalers ook de garantie hebben dat de termijn van terugbetaling eindig is, wat duidelijk niet het geval is indien “gratis” onderwijs gefinancierd wordt door algemene belastingmiddelen.

De middelen die de overheid op deze wijze bespaart, kunnen dan aangeworven worden om vooral de vrije toegang tot hoger onderwijs te bewerkstelligen. Hier komen aan het derde—en zonder twijfel meest belangrijke—element van het beleid, met name de strijd tegen uitsluiting van hoger onderwijs van hen die er toegang toe moeten hebben.

Actieve maatregelen om meer aandacht én meer middelen voor alles wat aan het hoger onderwijs voorafgaat en er toegang toe verleent

Dezelfde Nicholas Barr stelt: *“Resources are needed earlier in the system, not least because of the growing evidence that the roots of exclusion (of higher education) lie in early childhood”*. De kern van dit element raakt aan een fundamentele taak van de *overhead* in een democratische samenleving en gaat veel verder dan hoger onderwijs. Een democratische samenleving is een samenleving die uitgaat van een fundamentele gelijkwaardigheid (niet van een fundamentele gelijkheid, want dat is dagdromerij!) van iedereen. Dit wil zeggen dat die samenleving dient te investeren in alles wat het bestendigen van grote ongelijkheden tussen (klassen van) individuen tegengaat. Een democratische samenleving dient daarom niet zozeer de ongelijkheid zelf te bestrijden, maar moet ervoor zorgen dat niet altijd dezelfde aan betere kant staan. Toegang tot kwalitatief sterk onderwijs voor iedereen die er de capaciteiten voor heeft, is ongetwijfeld zo een middel en waarschijnlijk zelfs het

meest effectieve zowel voor het individu als voor de samenleving als geheel die er ook beter van wordt.

Wat belemmert de toegang tot voortgezet (hoger) onderwijs? Veelal worden twee hoofdoorzaken aangehaald: (1) financiële armoede en (2) informatie-armoede.

Maatregelen tegen financiële armoede vormen het hart van de welvaartsstaat en met betrekking tot onderwijs en vorming zijn mogelijke maatregelen bijvoorbeeld toelages om jongeren tussen 15 en 20 jaar vooral op schoolbanken—mogelijks in samenwerking met het bedrijfsleven (leercontract)—te houden. Een andere mogelijkheid zou ook kunnen zijn dat de reële schulddpositie van ouders met studerende kinderen wordt bevroren zolang deze kinderen verder studeren of een (gedeeltelijke) kwijtschelding ervan bij het behalen van een diploma door de kinderen. Tal van reeds bestaande of nieuwe maatregelen kunnen de revue passeren, maar zoals reeds gezegd, betreft het een problematiek die ruimer is dan degene die we hier bespreken.

De tweede belemmering tot (hoger) onderwijs is in onze context belangrijker: hoe bestrijdt men het best de “informatie-armoede”? Deze oorzaak van fundamentele ongelijkwaardigheid in een democratische samenleving is mijns inziens altijd relatief onderbelicht gebleven, ondanks het werk van sociologen, psychologen en iedereen die betrokken is bij de begeleiding van jongeren (kinderen). Er dringen zich maatregelen op om schoolgaande kinderen en hun ouders beter te informeren over het verderzetten of aanvangen van secundair en/of tertiair onderwijs en vooral maatregelen om de aspiraties van intelligente jongeren en hun ouders te verhogen blijven te vaak uit. En hier wringt het schoentje: veel meer middelen en inzet zijn nodig op een moment dat veel vroeger valt dan de start van een opleiding in het hoger of verdergezet onderwijs. De middelen die vrijkomen voor de overheid doordat de financiering van het vergezet onderwijs anders georganiseerd wordt—via het studerende individu zelf!—kunnen, neen moeten, hiervoor aangewend worden. Hierdoor worden zowel het individu als de overheid geresponsabiliseerd. Dit moet mogelijk zijn in Europa net omdat we veel sterkere roots hebben als het gaat om de uitbouw van een welvaartsstaat. De Verenigde Staten van Amerika scoren bijvoorbeeld wel beter op het vlak van het variabele collegegeld, en mogelijks ook als het gaat om de uitbouw van—weliswaar door de privé georganiseerde en aangeboden—middelen (leningen) om verdere studies te organiseren. Op het vlak van de bestrijding van de toegangsbelemmeringen die er bestaan en mensen afhouden van verdere ontwikkeling, hoeven de VS ons absoluut niets te leren. Een Europees model zou

wel eens veel krachtiger en effectiever—en vooral meer fundamenteel democratisch!—kunnen werken. We moeten ons enkel hoeden voor een verkeerde discussie. Hiermee bedoel ik dat we de financiering van het hoger onderwijs niet mogen voeren op de basis van de eerste twee elementen alleen. De discussie moet van meet af aan gaan over de drie elementen. Als ons dat niet lukt, blijven we steken in een louter afwijzen van “Amerikaanse” toestanden. Dit zou niet alleen spijtig zijn, maar op langere termijn zelfs dramatisch, omdat we dan onze welvaartsstaat zelf ondermijnen. En nu is het aan u: graag reacties!

1 *Vivat Academia*, December 2004, “Quo Vadis Universitas”, p. 209 – 215

De wortels van het Vlaamse sociaal-economische paradijs

Lic. Achiël Bens

Tijd voor bezinning

De viering van de vijftigste verjaardag van de publicatie op 11 juli 1954 van het boek "Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen" van Olivier Vanneste en Guido Declercq was een gedroomde aanleiding om een evolutie te schetsen van de groei van de welvaart in Vlaanderen gedurende de laatste vijftig jaar. Het studiewerk van deze twee economen heeft immers een belangrijke bijdrage geleverd voor het regionaal-economisch beleid van West-Vlaanderen— en dus ook van Vlaanderen als een geheel. Tot in het regeringsbeleid heeft hun studiewerk zijn sporen nagelaten, vermits sindsdien de toepassing van de economische onderzoek werd ingeburgerd als beleidsinstrument.

Als student aan het Instituut voor Toegepaste Economische Wetenschappen in Leuven hebben Olivier Vanneste en Guido Declercq professor Karel Pinxten leren kennen als docent van het vak "Economische Politiek". Professor Pinxten is gaandeweg de belangrijke raadgever geworden voor hun studiewerk.

In 1956 werden de leden van "De Leuvense School" verenigd in het *Centrum voor Economische Studiën* dat door professor Gaston Eyskens werd opgericht. Eyskens zette als premier van de Belgische regering op het einde van de vijftiger jaren zijn project voor economische reconversie op de sporen. Hij wilde arbeidsplaatsen scheppen in de industrie voor diegenen die uit de boot vielen in de primaire sector. Door industrieparken op te richten in de gebieden waar de structurele werkloosheid steeds groter werd, wilde hij de investeringen aantrekken om nieuwe bedrijven op te starten. Het reconversieproject van de groep rond Eyskens was een sociaal-economisch succes. Gedurende de *golden sixties* werd een economisch paradijs opgebouwd dat Vlaanderen aan de top bracht van de welvarende regio's in de Europese Unie.

Tussen 1970 en 1985 werd de haven van Zeebrugge uitgebouwd tot een Europese hubhaven.

Voor de kuststreek was dit eerste groot project in de dienstensector een belangrijke aanwinst voor de welvaartsmogelijkheden van de plaatselijke bevolking. Nu vertegenwoordigt de haven een directe tewerkstelling van tienduizend werknemers en een indirecte tewerkstelling van dertienduizend mensen. Recente statistieken wijzen op een blijvende groei van de activiteit. De inzet en de overtuigingskracht van econoom en gouverneur Olivier Vanneste was één van de belangrijke factoren om de tegenstanders van dit project te ontwapenen.

In de marge van de viering van Olivier Vanneste en Guido Declercq werd over de evolutie van de welvaartskansen van de West-Vlamingen de bedenking gemaakt dat ook vandaag de West-Vlaamse economie zwakten kent waaraan dringend moet worden gewerkt. De aftakeling van ons industrieel potentieel vergt met name een dringende aanpak van de reconversie.

De negatieve indicatoren die in 1954 aanleiding gaven tot de publicatie van het boek *Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen* zijn immers opnieuw merkbaar in grote delen van het Vlaamse platteland. De handicaps die wij overhouden aan onze verteerpolitiek blijven ons parten spelen. Vooral de hoge productiekosten verminderen het concurrentievermogen van onze ondernemingen. Steeds meer bedrijven delokaliseren naar de lageloonlanden, maar ook naar de buurlanden. Subsidiëring blijft de motor die Vlaamse bedrijven naar Wallonië trekt, en het vertrek van een onderneming betekent altijd een aderlating voor de streek waaruit ze vertrekt.

Door de crisis is nu ook duidelijk geworden dat de Vlaamse economie bijzonder kwetsbaar is.

In ons land wordt in een perscommuniqué een economische groei van 2.9% voorspeld en in dezelfde volzin wordt een record aantal faillissementen aangekondigd. In Vlaanderen stijgt niet alleen het aantal faillissementen, ook het aantal vrijwillige sluitingen van bedrijven blijft op een zeer hoog peil. Steeds meer zelfstandigen en werknemers komen in een "zwart gat" terecht. Vooral aan de kust zijn vele zelfstandigen die aangewezen waren op seizoenarbeid niet in staat geweest om hun pensioen te verzekeren. Zij moeten het nu stellen met een bestaansminimum. Voor Vlaanderen, het KMO-land bij uitstek, is de toestand dramatisch.

Wallonië heeft voorlopig geen problemen met de evolutie van de economische groei. Het inkomen van het Waalse gewest komt

gedeeltelijk van het Europees Fonds en van de Vlaamse transfers. Al deze inkomsten zijn conjunctuurongevoelig. De werkzaamheidsgraad is er zeer laag. Vooral de ploeg rond de heer Elio di Rupo heeft gewerkt aan de uitbouw van een maatschappelijk systeem dat neerkomt op een *Utopia*, waar iedereen zijn maximale rechten heeft en zich minimale zorgen maakt over zijn bijdrage in de werking van de droomstaat.

Veertig percent van de actieven werken in de Waalse overheidssector. Alle mogelijkheden voor tewerkstelling in de dienstensector worden te baat genomen.

De heer Elio di Rupo laat geen enkele gelegenheid voorbij gaan om te wijzen op de dringende noodzaak van sociaal-economische hervormingen in Vlaanderen. Uit een onderzoek van het Belgisch patrimonium blijkt immers dat een verdere aftakeling van de Vlaamse economie ook het voortbestaan van het Waalse *Utopia* in gevaar brengt.

Luchthavens en hun mogelijkheden

In de meeste Westerse landen zijn herstelprogramma's opgestart om de gevolgen van de economische depressie op te vangen. Ook in ons land spreken ministers van "actieprogramma's voor de komende jaren". Sedert de aankondiging van de afbouw van de werkgelegenheid bij DHL in Zaventem zijn Vlamingen en Brusselaars samen op zoek naar geld voor de financiering van projecten zoals het START-actieplan om het verlies van banen in Zaventem te compenseren. Terwijl de onderhandeling voor START aan de gang zijn, heeft de Waalse regering een vergunning verleend voor de bouw op de luchthaven van Charleroi van een nieuwe terminal met een ontvangsthal met een capaciteit van drie miljoen reizigers per jaar. De nieuwe terminal vergt een investering van 61 miljoen euro. De bouw zou tegen de zomer van 2007 moeten gerealiseerd zijn.

De beslissing van de Waalse regering om belangrijke budgettaire middelen op korte termijn ter beschikking te stellen voor de uitbreiding van de luchthaven van Charleroi roept vragen op over de toepassing van de solidariteit door de deelstaatregeringen in ons land.

Het is merkwaardig dat de Waalse regering in haar begroting beschikbare middelen vindt, terwijl de federale en de Vlaamse regering

sedert jaren alle investeringen voor dringende structurele ingrepen moeten verschuiven naar de begrotingen van volgende jaren, wat erop neerkomt dat we nog altijd boven onze stand leven. Bij de prioriteiten in het dossier van de Belgische luchthavens is de uitbreiding van de luchthaven van Charleroi nochtans nergens terug te vinden.

Door de mislukte onderhandelingen met DHL en rekening houdend met de sociaal-economische malaise in bepaalde regio's van Vlaanderen werd verwacht dat men de voorkeur zou geven aan de uitvoering van twee dringende beleidspunten:

- voor duizenden werknemers en zelfstandigen die momenteel zonder werk vallen in de Vlaamse plattelandsgebieden, moeten projecten opgestart worden voor tewerkstelling,
- de omwonenden van de luchthaven van Zaventem moeten verlost worden van de geluidslast van de nachtvluchten. Deze ingreep moet een hoge prioriteit krijgen in het beleid van het land.

Dit project kan maar tot stand gebracht worden door de inschakeling van Zaventem als hoofdhub in een netwerk met een regionale luchthaven. Brussel groeit, en onze nationale luchthaven moet meegroeien. De periode dat Zaventem zijn taak als alleenstaande luchthaven aankon, is voorbij.

Alles wijst erop dat de activiteiten op de luchthaven van Zaventem nog fors zullen uitbreiden:

- de uitbreiding van het NAVO-hoofdkwartier is bevestigd,
- Brussel wordt algemeen erkend als Europese hoofdstad,
- steeds meer internationale instellingen vestigen hun zetel in Brussel,
- de centrale ligging van Brussel is een aantrekkingspool voor multinationals.
- de nieuwe luchthavenuitbater Macquarie wil het aantal passagiers in Zaventem doen stijgen van vijftien naar twintig miljoen per jaar.

Noblesse oblige. De luchthaven moet veilig en goed bereikbaar zijn. Als het luchtverkeer op Zaventem blijft groeien, dan zal de trafiek

weer terug op het peil komen van voor de aanslagen van 11 september 2001, met alle risico's voor overbelasting van dien. Voor de crisis in de luchtvaart waren er al steeds langer wordende wachttijden voor het binnenkomend luchtverkeer in Zaventem. Naargelang het aantal vliegtuigen in de wachtfiles groeide, groeide ook de vrees voor een *crash*. Het risico was er niet alleen voor de passagiers en de bemanning van twee vliegtuigen die in botsing konden komen. Ook de bevolking onder het luchtruim waar ze vlogen was in gevaar.

De eerste en dringende opdracht voor een regionale *hub* is de overname van de nachtvluchten en de overlast in periodes van overbelasting van de hoofdhub. Een overname gebeurt nooit alleen voor het passief, ook hier zal de vlieger maar opgaan als de herstructurering als een volwaardige *deal* doorgaat. De regionale luchthaven die als gekoppelde *hub* de nachtvluchten overneemt moet betrouwbare ecologische garanties geven. De geluidshinder die men wil vermijden voor de omwoners van de luchthaven van Zaventem, mag niet verplaatst worden naar een andere bevolkingsgroep.

Voor de vestiging van de kleinere *hub* is er dus weinig keuze.

De nachtvluchten zijn storend voor de nachtrust van de bevolking tijdens de fase voor de landing en na het opstijgen. Als tijdens deze fase het vliegtuig boven de zee is, is er geen probleem voor de bevolking. In mei van vorig jaar werd op de internationale luchthaven "Ostend-Bruges" het nieuwe landingssysteem ILS in gebruik genomen. Door het systeem kunnen de vliegtuigen de luchthaven over zee naderen om er te landen, ook bij beperkte zichtbaarheid. De verkeersleiding kan nu vermijden dat vliegtuigen nog landen over een woonkern.

Om een snelle en vlotte communicatie tussen de twee *hubs* mogelijk te maken, moet de regionale *hub* met een HST-spoorlijn verbonden zijn met de nationale luchthaven.

Als onze nationale luchthaven gekoppeld wordt aan de Noorzee-*hub* dan is in ons land de ideale vestigingsplaats geschapen voor het Europees sorteercentrum van een koerierbedrijf. Als DHL niet terugkomt op zijn beslissing, is er plaats voor een ander koerierbedrijf.

Een splitsing van het Europees sorteercentrum kan maar als deze structuur het vlotte verloop van het werk niet verstoort. Een koerierdienst ontvangt pakjes op een centrale luchthaven zowel van eigen vliegtuigen als van de gewone passagiers- en cargovluchten. Het grootste gedeelte van de ontvangen post en vracht wordt gesorteerd en terug verzonden naar andere bestemmingen met eigen

vliegtuigen of met de gewone passagiersvluchten. Ophalen en afleveren van de pakjes kan voor de klanten van de regio rechtstreeks vanuit de bijhub gebeuren. Het hergroeperingswerk voor de zendingen die in het hoofdsorteercentrum moeten vertrekken, mag geen vertraging oplopen. Door de nieuwe luchthaven zou het koerierbedrijf meer betrokken zijn bij het bedrijfsgebeuren in Oost- en West-Vlaanderen. Ook de nabijheid van het Franse *Départements du Nord* en *Pas-de-Calais* en van Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland en Zuid-Holland zou het marktaandeel van het koerierbedrijf verhogen.

Alle betrokken partijen hebben er voordeel bij als een regionale hub de nachtvluchten van Zaventem overneemt:

1. Het behoud van de activiteiten van een Europees sorteercentrum van een koerierbedrijf is van enorm belang voor de toekomst van de luchthaven van Zaventem en van de toeleveringsbedrijven die ervan afhankelijk zijn. Een krimpscenario past niet in een herstelplan dat ons land dringend nodig heeft.
2. De bevolking van de Westhoek zal eindelijk werk in eigen streek krijgen.
3. De Brusselaars en alle omwonenden van de luchthaven van Zaventem zullen verlost zijn van de nachtvluchten.
4. De files van en naar Brussel zullen verkort worden.
5. Onze nationale luchthaven blijft veilig.

Voor de ganse Belgische bevolking zou een eerste ingreep voor reconversie het einde betekenen van het sociaal-economisch immobilisme dat zich in het beleid geïnstalleerd heeft sedert de Staatshervorming. Eens de kogel door de kerk, kan wellicht gewerkt worden aan een herstelplan voor alle regio's van het land. Marketingspecialisten die in het regeringsbeleid ingezet zijn om de partijbelangen te behartigen, moeten ingeschakeld worden voor researchwerk voor de tewerkstellingskansen voor elke regio.

Dat een vestiging van een regionale hub aan de Noordzee op een enorme weerstand van de bevolking zal stuiten, is onvermijdelijk. De manier waarop de luchthaven van Oostende het leven van de omwonenden onmogelijk gemaakt heeft, is een voorbeeld van wat niet kan. Vliegtuigen die op andere luchthavens geweigerd werden als "te gevaarlijk" of "te lawaaierig" werden afgeleid naar Oostende. Als dan Russische vrachtvliegtuigen letterlijk "de pannen van het

dak" vlogen, is het niet verwonderlijk dat de burens de luchthaven naar de duivel wensten.

Pendel en vervoer: een vicieuze cirkel ?

De plaatselijke bevolking overtuigen van de noodzaak van een regionale *hub* zal een zware opdracht zijn. Structuurwijzigingen komen moeilijk tot stand omdat deskundigen die hun dossier kennen, zelden de kans krijgen om constructief beleidswerk te promoten. Met de volledige inzet van de politieke mandatarissen en van de sociale partners zal het mogelijk zijn de mensen van de streek ervan te overtuigen dat alleen de aanbreng van dit soort tewerkstelling de gevolgen van de crisis kan bezweren.

Oprichting of uitbreiding van industrieparken is uit den boze als het concurrentievermogen bij ons steeds verder moet inleveren. Investeerders kennen de economische wetten. Zij plaatsen hun geld waar het rendeert. Alleen de ouderen beseffen wat het betekent voor het gezinsleven als de werkgelegenheid verder afbrokkelt en men zoals vóór de Tweede Wereldoorlog, weer de weg van de emigratie zal moeten kiezen om aan werk te geraken. Als niet op korte termijn ingegrepen wordt om ook in Vlaanderen werkgelegenheid te scheppen in de dienstensector, zullen duizenden Vlamingen uit de plattelandsgebieden een keuze moeten maken: ofwel werkloos blijven, of de groep van de pendelaars vervoegen, of verhuizen.

De miserie van verhuizen kan men maar inschatten als men persoonlijke ervaring heeft. Geloven dat een vermindering van de registratierechten op het onroerend goed een oplossing brengt, kan maar als men ook in sinterklaas gelooft. Men mag immers niet vergeten dat meer dan 70% van de Vlamingen een eigen huis bezit. Als een massale emigratie dreigt omdat wij niet meer in staat zijn om "werk in eigen streek" te verschaffen, dan moet er nu gehandeld worden. Sociologen wijzen erop dat steeds meer tweeverdieners wegtrekken uit de Vlaamse plattelandsgebieden. Beleidsmensen die begaan zijn met de kwaliteit van het gezinsleven moeten beseffen dat in gezinnen waar vader en moeder werken, de grootouders de zorg overnemen als de kinderen niet naar de school kunnen. Die vanzelfsprekende opvang kan men vergeten als men verhuist.

Als men niet verhuist en toch wil werken dan moet men pendelen. Door de aanhoudende groei van het verkeer op onze Europese transitroutes als de E40, de E17, de E313, de E19, de E42 behoren de Belgische wegen nu tot de gevaarlijkste van Europa. Als het

buitenlands vrachtverkeer blijft uitbreiden dan zullen onze E-wegen dichtslibben. Men blijft de schuld voor de overlast op onze wegen leggen bij de pendelaars die alleen uit koppigheid zouden verkiezen zich met hun auto of bestelwagens te verplaatsen, in plaats van de trein te nemen. Pendelen moet men zelf doen om te weten wat die moderne pest betekent. Men blijft maar pendelen als men geen alternatief vindt. Als de overheid de pendelaars tegen heug en meug wil overtuigen dat zij met de trein naar hun werk moeten, terwijl de statistieken bewijzen dat nog steeds minder dan 10% van de bevolking naar zijn werk gaat met het openbaar vervoer, dan is er iets mis gegaan bij de diagnose.

Ondertussen gaat het voor vele pendelaars van kwaad naar erger. Bijna dagelijks worden voorstellen geformuleerd. Als er echte oplossingen aangeboden worden, doet men of zijn neus bloedt.

Het voorstel van de Europese Commissie om op de Europese wegen een uniform systeem toe te passen voor elektronische tolheffing, lost echter een groot deel van onze problemen op.

De controlemogelijkheden van het Europese systeem kunnen veel bijdragen:

- om onze wegen veiliger te maken en het aantal slachtoffers van ongevallen te verminderen,
- om het vrachtvervoer dat niet op de weg thuis hoort, zoals de toepassing van *just-in-time* om te sparen op de voorraadkosten, terug naar de waterwegen te verwijzen,
- om de ongerustheid weg te nemen van familieleden van pendelaars die langs onze transitwegen naar hun werk moeten,
- om het voortouw te nemen voor de installatie van een universeel Europees systeem voor tolheffing.

Eens de elektronisch gecontroleerde weg bestaat, is het een koud kunstje om de controles ook voor het buitenlandse vrachtvervoer uit te breiden tot de veiligheid van de voertuigen, de bekwaamheid van de truckers en de aard van de vervoerde goederen. Nu ook Duitsland met vallen en opstaan zijn tolheffing installeert, mogen wij niet langer talmen. De aanpassingsproblemen van de Duitsers pleiten voor een eenvormig systeem binnen de EU-grenzen. Ons land wordt immers in alle richtingen doorkruist door de Europese transitwegen. De aanpassing van ons wegennet om de elektronische controle mogelijk te maken, is een gigantisch werk.

In de huidige omstandigheden is het onderhoud van onze belangrijke transitwegen maar mogelijk door de uitzonderlijke productiviteit en inzet van onze mensen. Dat men er op bepaalde trajecten van onze wegen niet meer in slaagt om spoorvorming op tijd weg te werken, is een teken aan de wand. Het tolsysteem zal een belangrijk hulpmiddel zijn om het onderhoud van onze wegen te normaliseren. Het is toch niet meer dan normaal dat buitenlandse vrachtovervoerders ook hun deel betalen van het onderhoud van deze Europese transitwegen. Dat Belgische transporteurs ook de tolheffing zouden betalen is onaanvaardbaar. De hoge fiscale en sociale lasten die het concurrentievermogen van onze vervoerders nu reeds aantast, zijn een absolute rem voor verdere belasting.

De afspraak met de Europese Commissie om het uniform systeem voor elektronische tolheffing in toepassing te brengen, duldt geen uitstel. Als wij niets doen, zal het aantal slachtoffers van ongevallen op onze transitwegen steeds groter worden. Wij moeten te allen prijze vermijden dat ook het voorstel voor elektronische tolheffing van de EU hetzelfde lot ondergaat als de plannen voor de aanpak van de dringende structurele problemen die sedert de Staatshervorming allemaal naar de Griekse kalenden verwezen werden. Alleen het systeem voor elektronische tolheffing van de Europese Commissie kan van onze transitroutes terug veilige wegen maken. De bescherming van de plaatselijke bevolking is een belangrijke opdracht voor een tolheffingsysteem.

Als de overheid een ernstig herstelplan uitwerkt waar alle regio's bij betrokken zijn, zal de negatieve spiraal die onze welvaartskansen doet afbrokkelen, ombuigen tot een positief investeringsklimaat. De Vlaamse productiviteit doet de rest.

Europa mag geen rem zijn

Het probleem van de financiële draagkracht voor de planning en de uitvoering van een herstelplan mag geen rem betekenen voor de verwezenlijking. Het is zeker dat wij niet met eigen middelen een oplossing kunnen uitwerken en in toepassing brengen. Het is de hoogste tijd dat wij beseffen dat wij niet alleen in de EU zijn voor de lasten. De afbrokkeling van de tewerkstelling in regio's van het platteland zal heel ons land in een crisissituatie brengen. Wij moeten nu beroep doen op onze Europese organisatie.

In het Verdrag van Rome werd bij de oprichting van de Europese Commissie de waarborg voorzien voor bijstand van de lidstaten.

Artikel 103A van de conventie voorziet een ondersteuning door de Europese Raad als één van de lidstaten in de problemen komt door een daling van het welvaartspeil. Deze steun kan financieel en ook consultatief zijn.

Van bij de oprichting van de Eenheidsmarkt heeft ons land royaal de Europese organisatie ondersteund. België betaalt een extra hoge bijdrage van 2,3 miljard voor de Europese begroting. Voor de uitbreiding van de EU is een prognose gemaakt van verhoging van de budgettaire middelen. Een Belgische bijdrage van 3,6 miljard EUR werd voorzien. Wij waren steeds een perfecte gastheer van de Europese Commissie in Brussel. De begroting van de werken aan het Berlaymontgebouw is een schoolvoorbeeld van de inspanningen die wij altijd gedaan hebben en nog doen voor de goede werking van de EU.

De EU staat vooral bij de Vlamingen in het krijt. Door de economische bloei in Vlaanderen waren wij in staat om steeds maximaal bij te dragen voor de begroting van de EU. De rollen zijn nu omgekeerd. De Vlaamse plattelandsbevolking heeft bijstand nodig om uit de sociaal-economische crisis te komen. Het personeel van de Europese Commissie deelt mee in de voordelen van het herstelplan. Ook zij hebben recht op een veilige luchthaven en een normale nachtrust. Ook zij profiteren van de vermindering van de files in en om Brussel.

Onze beleidsmensen moeten met een Stabiliteitsplan de EU inschakelen in een hersteloperatie. In de regering Verhofstadt II werden voor het eerst sedert de staatshervorming belangrijke portefeuilles voor het economisch beleid aan de Vlamingen toevertrouwd. Deze troef moeten wij nu uitspelen. De inzet van de federale regering is zeer belangrijk vermits aan de opdracht van het herstelplan gedurende jaren zal gewerkt worden. Meerderheid en oppositie en ook de sociale partners moeten zich scharen achter het herstelprogramma.

Televisie schrijft geschiedenis, elke dag

Huib Dejonghe

President Johnson heeft er destijds moedeloos het bijltje bij neergelegd en de strijd opgegeven, toen hij dag na dag via de televisie, samen met zijn Amerikaanse landgenoten, zag hoe de gruwelijke tragedie van de oorlog in Vietnam, zoveel (eigen) medemensen doodde. De doorslag werd gegeven, toen de gruwelijke beelden ter plekke werden ingeleid door de beroemde (en met Johnson zeer vertrouwde, zij het niet bevriende) *anchorman* Walter Concrite. De televisie, waar deze man voor miljoenen Amerikanen dag na dag de God de Vader van de berichtgeving was, deed haar dodende werk. Uur per uur werd toen door het medium geschiedenis geschreven. De jaren zestig, die voor de televisie de eerste stappen naar de échte volwassenheid en professionele ontplooiing betekenden, hebben inderdaad "geschiedenis gemaakt". Met een kleine opsomming kan men volstaan: de moord op de broers Kennedy en op Martin Luther King. De eerste maanlanding. De studentenopstanden van 1968. En in hetzelfde jaar de (snel onderdrukte) Praagse Lente. Zoveel voorbeelden van hedendaagse evenementen, waar geschiedschrijvers inderdaad jaren lang vlijtig zoet kunnen mee zijn. Alleen al op basis van wat de televisie ervan heeft getoond.

Maakt televisie ook de geschiedenis of draagt het medium bij tot de loop ervan? Vietnam lijkt het te bevestigen. De Golfoorlog en Irak eveneens. Politici communiceren met mekaar via de televisie en geven via het medium signalen, waardoor wellicht "historische" gebeurtenissen een andere wending nemen. Bush en Saddam Hoessein zijn er onder de Golfoorlog bekende voorbeelden van. En hoe zal men er over enkele jaren over denken, dat bij de jaarwisseling 2004 – 2005 na de tsunamiramp huiskamers over de hele wereld als het ware werden verplaatst, midden in het troosteloze decor van de rampgebieden? Zal dat beeld van Zuidoost-Azië ooit een historische dimensie krijgen, over leven en mensen aldaar?

Belangrijke vraag: geeft de televisie ook inzicht in de geschiedenis? Moeilijkste vraag, vaak ietwat verwijtend gesteld aan het zogeheten oppervlakkig medium. Verdringt het beeld namelijk niet helemaal het woord, dat diepere betekenissen en verbanden aanduidt? Het

zal best een dreigende trend wezen. De ouderwetse schooltelevisie heeft hier wellicht beter werk gedaan dan sommigen toegeven. Heel wat documentaires hebben, al of niet bij boeiende beelden, via de commentaar gewezen op wat écht aan de hand was. En wellicht zelfs op banden of parallellen geweest met de huidige tijd. En zeer zeker hebben historische drama's het kijkpubliek over een bepaalde tijd—en over wat toen echt gebeurd is—meer geleerd dan de geschiedenisles op school, waar men niet altijd over de gesofisticeerde mogelijkheden beschikt die de televisie wél heeft. De Britse cineast Ken Loach mag de vader van het inmiddels welbekende genre *docudrama* worden genoemd, nadat hij voor de BBC na *Up the Junction* (portret van een wijk) in 1966 vooral zijn tweede werkstuk in het genre draaide: *Cathy Come Home*, waarin hij met niet-professionele acteurs het drama van een in haar land aan haar lot overgelaten ongehuwde moeder evoceerde. Dat was een stukje hedendaagse geschiedenis over de Britse maatschappij (en de film gaf aanleiding tot de oprichting van *Shelter*, een organisatie waar ongehuwde moeders terecht kunnen). Het moet dus niet noodzakelijk 'grote' geschiedenis te zijn—maar inzicht geven was er hier wel degelijk bij. Journaal, schooldidactische televisie, documentaires, docudrama, orale geschiedschrijving, wetenschappelijke uitzendingen: evenzovele genres die tot het televisie-aanbod behoren—elk met zijn eigen kenmerken en problematiek, en stof tot grondig onderzoek. En al bij al—de ware historicus moet er zich bescheiden en nederig van bewust zijn—het is niet de bedoeling dat het populaire massamedium van het hele kijkvolk wetenschappelijk onderlegde historici maakt.

Getuigen

Toch mag de vraag worden gesteld: draagt het medium, de televisie-informatie en vooral de televisiedocumentaire bij tot de geschiedschrijving? Het antwoord werd bijvoorbeeld in de VRT-televisie ooit schitterend en op de meest eenvoudige wijze gegeven door de betreurde producer Eric Pertz, die een serie opzette waarin doodgewone mensen vertelden over de tijd van toen: mondelinge geschiedschrijving dus. Het was niet enkel goede televisie (heel merkwaardig: meer woord dan beeld, tegen alle zogenaamd door de geest van de tijd opgedrongen tendensen in!) en het gaf vrijwel altijd een boeiend tekenend beeld van een bepaalde tijd, een bepaald beroep, een aspect van de maatschappij.

Er zijn andere voorbeelden. De tragische televisiebeelden van vertrapte mensen uit de onversneden live-reportage van het gruwelijke Heizeldrama kunnen het nageslacht iets leren over onze maatschappij in 1986. De beroemde en beruchte onder Nixon opgenomen Watergate-bandjes (en wat de televisie vervolgens dagelijks openbaarde) dragen ongetwijfeld bij tot de kennis van een stuk Amerikaanse politieke geschiedenis. De getuigenis van Clinton over zijn liefde voor het ovale-kamermeisje, zeker niet minder. Een illegale (ooit door de *Prix Italia* bekroonde) Italiaanse filmopname van het proces van een verkrachting, evenals de integrale opname door de omstreden Italiaanse *Radio Radicale* van het verloop van een aantal soortgelijke processen, geven historici inzicht in de "waarde" van de Italiaanse rechtspraak en de mentaliteit van een heersende klasse tegenover vrouwen. Bij de VRT-televisie loopt al jaren *Histories*, waarin recente geschiedenis (vanaf de Eerste Wereldoorlog) aan bod komt (en het meeste volk trekt met Hitler en de zijnen, zoniet met Horion en zijn trawanten). Radio en televisie als getuigen van hun tijd. Eveneens bij ons: kan men Maurice Dewilde een geschiedschrijver noemen, met zijn vele journalistieke werkstukken waarin hij de Belgische gemeenschap doorlichtte (genre *Mijnalarm*, over de tragedie van Zwartberg) en meer nog, met zijn uitputtende reeks *De Nieuwe Orde*, over ons land onder de tweede wereldoorlog?

Kan dit alles bijdragen tot de hedendaagse geschiedschrijving? Dit was het onderwerp van een tweedaagse conferentie in het raam van de *Prix Italia*, september 1986 in Lucca. De *Villa Bottini* in de Toscaanse stad was het kader waarin de audiovisuele media hun recente producten presenteerden, maar waar ook vragen werden gesteld over de blijvende waarde van het beeld dat zij van de wereld ophangen. Dergelijk decor, in een streek waar elke steen geschiedenis ademt, noopt tot peilen in het verre verleden, met de bedoeling het heden te begrijpen. En het boeiende was vooral, dat er méér vragen waren (en zijn) dan pasklare antwoorden. De rol van het beeld in de loop der eeuwen, met onder meer verwijzing naar beroemde portretschilderijen die vaak meer leerden over de verhouding van de schilder tot de geportretteerde dan over de afgebeelde persoon zelf, werd in Lucca onderstreept door de toenmalige secretaris-generaal van de *Prix Italia*, Alvise Zorzi. Deze erudiete Venetiaan, die overvloedig kunsthistorische voorbeelden vermeldde als visuele getuigen uit het verleden, verloor ook het heden niet uit het oog. Hij stelde dat de rol van het geschreven woord—of van het papier dat niet langer perkament is—vermindert. Grote geesten voeren geen briefwisseling meer: zij bellen met mekaar en wisselen vaak gegevens uit langs elektronische weg.

Documenten

Zorzi kon toen niet beseffen, hoeveel indringender nog het Internet nauwelijks enkele jaren later in het communicatieproces zou ingrijpen. Zijn waarschuwendende woorden waren echter niet uit de lucht gegrepen. Het geschreven document, zo stelde hij toen, lijkt als historische bron te verdwijnen: de audiovisuele media nemen de rol over van de schilderkunst in vroeger tijden, vervangen gedeeltelijk het gedrukte woord. Het uitbouwen van audiovisuele archieven is dwingende noodzaak. Aan dit laatste wijdde de *Prix Italia* 1999 in Assisi dan ook een van de basiscolloquia.

Over het belang en de wetenschappelijke waarde van het audiovisuele document, vooral dan van de televisieverslaggeving in haar vele vormen, kunnen nog geen definitieve uitspraken worden gedaan: vijftig jaar televisie is niet veel in het licht van de grote geschiedenis. Onderscheid moet worden gemaakt tussen nieuws en informatie. Rekening moet worden gehouden met de vele vormen: rechtstreekse reportage of dagelijks journaal, magazine, indringend journalistiek document of gewoon de televisiedocumentaire.

Leren historici uit de portretten die van historische personages werden geschilderd, dan kunnen ook hedendaagse geschiedschrijvers inspiratie vinden in fragmenten van televisietoespraken door bijvoorbeeld Kennedy, Johnson, Nixon, Ford, Carter, Reagan, Clinton, Bush, om maar iemand te noemen. Een televisiebiëcht van Clinton over zijn lusten en lasten leert wellicht evenveel over de tijd waarin hij leeft, als over de persoon zelf. En de al of niet geënceneerde moordtaferelen in Afrika of Kosovo leren iets over de media, maar ook over de tijd waarover zij verslag uitbrengen.

Het is inderdaad een interessante vraag: wat zegt het televisiebeeld over de tijd waarin wereldleiders spreken, over de manier waarop zij zichzelf "verkopen" en dus over hun persoonlijkheid? Wat brengt het bij over de formulering en encenering van hun optreden en wat kunnen we eventueel besluiten over het publiek tot wie en de geest van de tijd waarin zij spreken?

Kan de in 1986 met de *Prix Italia* bekroonde Canadese documentaire *Final Offer*, waarin een vakbondsleider tijdens een staking door de camera wordt gevolgd, bijdragen tot de sociale geschiedenis? Net als de andere bekroonde *Channel Four*-documentaire over de Zuidafrikaanse meiden en hun mevrouwen, nog in de tijd van de Apartheid? De audiovisuele media openen een wereld voor historici van allerlei slag. Het mag dan ook gelukkig heten dat het

beroemde *Museum of Broadcasting* in New York, zo mochten wij tot onze vreugde vaststellen, meer klank- en beeldopnamen bevat dan presentatie van apparatuur. Elke dag kunnen wij er nieuwe, recente opmerkelijke voorbeelden vinden.

Betrouwbaar?

Voor onderzoek naar de betrouwbaarheid van de audiovisuele media als bron tot geschiedschrijving is kennis van die media en hun potentiële effect van levensgroot belang. Dat aspect, vooral de relatie tussen het journalistieke werk van de audiovisuele media en de geschiedschrijving, heeft wellicht nog niet de aandacht gekregen die het verdient. De toenemende industrialisering en internationalisering van de audiovisuele informatie leidt al jaren tot vermindering van de kwaliteit en van de betrouwbaarheid van de informatie. De audiovisuele media zijn te jong om hierover definitieve uitspraken te doen. Ook met de conferentie in Lucca heeft de *Prix Italia* destijds de weg naar onbeperkte studieterrainen aangewezen.

Hoe betrouwbaar is geschiedschrijving, hoe dan ook? In wetenschappelijk historisch werk kan men ontdekken dat niet CNN-reporter Peter Arnett in Bagdad, maar Herodotus de aartsvader is van alle oorlogsverslaggevers (en van alle reisjournalisten en interviewers en nog vele andere). Dat was een tijdje voor de Golfoorlog en zelfs voor de Eerste Wereldoorlog, namelijk in de vijfde eeuw voor Christus. Herodotus was de eerste die (tijdens de Perzische Oorlogen)—toch wel, zo begrijp ik, een beetje afgekeken van Hekateios—de aloude traditie van de orale geschiedenis, de mondelinge overlevering, doorbrak en oorlogsverslagen neerschreef. En toen al is het eerste slachtoffer gevallen. Het heette: de waarheid. Herodotus, zo liet zijn opvolger Thucydides onder de Peloponnesische Oorlog al uitschijnen, was zelf soldaat en hij had ondanks zijn zorg voor objectiviteit, toch geluisterd naar de verslagen van anderen en wellicht naar de verhalen van zijn eigen hart. Zijn verslaggeving leed voor een stuk onder de orale geschiedenis, die vaak ook snel 'aureale' geschiedenis wordt. Een beetje mooier dan ze in werkelijkheid is dus. En de zeer geëngageerde journalist die Thucydides zou zijn geweest, mag dan echt objectief en zelfs canonic genoemd worden, ook ontkwam hij niet aan de aureale overlevering. Zoals alle oorlogsverslaggevers in de volgende vijfentwintig eeuwen, al of niet op televisie. Door een aantal universiteiten werd jaren geleden een vergelijkende studie opgezet in acht westerse landen (Europa en

Noord-Amerika) over de hedendaagse productie van televisieinformatie. Een tendens, ook in Vlaanderen niet onbekend, wees toen al op het steeds veelvuldiger inzetten van een paar aardige, zoniet lieve mensen die niet eens journalist zijn—en op onze dagen graag *babe* worden genoemd, en wier taak het is, hun nieuwsuitzending of praatprogramma uit te werken tot een vorm van *happy talk*, oftewel een gezellige koffieklets waarin kritische geluiden en rustversturende beelden en onderwerpen worden vermeden. De Britse regering heeft destijds met de Falklandoorlog (een onthutsend verhaal van informatieverhulling in de mediageschiedenis) geleerd, dat de audiovisuele media manipuleerbaar zijn en er toen de les uit getrokken, dat het land snel moet worden bekabeld, omdat aldus in één keer de gehele bevolking kan worden bereikt. Bij de BBC leefde, na de Falklands en de discussie rond de verholde informatie, het verhaal van een televisiejournalist die onverhoeds een niet nader gepreciseerde want strikt geheime persontmoeting moest gaan bijwonen op een schip. Toen hij goed en wel aan boord was, vernam hij dat het schip met onder anderen enkele journalisten aan boord, meteen afgemeerd werd en voor enkele maanden op weg was naar de Falklands. Paniekreactie vanwege de betrokken journalist, niet omdat hij onverwacht voor zolang van huis weg was, maar omdat hij in zijn haast fout geparkeerd stond.

Context

De televisiedocumentaire kan een eigen plaats bekleden in het gevarieerde luik van de (historische) televisieinformatie. Beelden van agentschappen die in het journaal worden getoond, doen bijvoorbeeld vaker vragen rijzen. Niet het minst in oorlogssituaties. Wat vertellen ons die beelden? In welke context worden die getoond? Welke toelichting wordt er bij gegeven? De redactie van een agentschap neemt geen standpunt in, behandelt de beelden niet, is enkel maar leverancier. De afgelopen jaren lijken vragen hierover minder dan ooit overbodig, in acht genomen dat ook in die wereld een genadeloze concurrentiestrijd heerst. Bij elke redactie zijn de documentaire opnamen bekend van oorlogs- en andere verslaggevers die dramatische taferelen "organiseerden" tegen betaling. Elke dag opnieuw luidt de vraag dan ook: wat kiest de televisieredactie en wat doen ze er mee? Niet het agentschap, wel de omroep bepaalt wat de kijkers zien.

Thuis kan dus elke avond een kijker zich afvragen of de televisie ons de werkelijkheid toont—en aldus de vraag formuleren of

televisie inderdaad bijdraagt tot kennis van, in ruimere zin, de (hedendaagse) geschiedenis. Iedereen zag ooit de gruwelbeelden van het bloedbad aan het Kroatische warenhuis en soortgelijke op het Bosnische kerkhof in het voormalige Joegoslavië (later zo mogelijk nog overtroffen door vele taferelen uit het Kosovodrama). Elke dag draaien we onze blik weg van de altijd opnieuw weer opduikende gruwelbeelden van aanslagen in Irak, zoniet Israël en omstreken. Maar tonen de beelden ook wie heeft geschoten? Waren het destijds inderdaad Servische milities? Of wellicht toch moslims die paniek wilden zaaien, zoals op internationale colloquia werd gesuggereerd? Weten we echt wie de beroemde brug van Molnar heeft kapotgeschoten en waarom? En toen kwam Kosovo. En werden de vragen niet minder prangend. De door de agentschappen geleverde beelden bieden niet altijd volstrekte zekerheid over de "waarheid". En het beeldmateriaal van het Pentagon of de Navo meestal minder, zoals onder andere in de Golfoorlog bleek. Telkens weer is er de vraag: zal een integer documentarist straks, met vertraging dus, wellicht niet een indringender, eventueel meer genuanceerd beeld tonen? Die documentarist zou wel eens de belangrijkste geschiedschrijver kunnen zijn, die de eerder getoonde feiten, uitdiept, verheldert, verbanden legt en in een context plaatst. Het genre op zich is uiteraard een oeverloos studieterrein.

De toekomst zal de problematiek van de informatievoorziening bij de televisie wellicht nog verscherpen en de waarde of het belang van de hedendaagse geschiedschrijving dus ook. Hiervoor zijn er twee doorslaggevende elementen: deregulering en digitalisering. Het eerste brengt met zich, dat talloze (kleine) televisiestations ontstaan die het dure informatieaanbod van de agentschappen niet meer kunnen betalen, zodat deze zelf in de problemen komen en dus "populairder" gaan werken—de keiharde concurrentie dus.

De techniek van de digitale ontwikkeling schept voorts een dieper probleem. Satellieten zullen meer en meer een vloed van beelden de wereld rond sturen, mede dank zij de zogeheten digitale compressie—het samendrukken van signalen—waardoor een onbeperkt aantal kanalen tegelijk kunnen werken. Die kanalen en beelden zullen steeds gemakkelijker toegankelijk worden voor de individuele kijker. Wellicht gaan we naar het tijdperk van, zoals het op de *Prix Italia* 1999 werd genoemd, een *giornale per me*: ieder kijker zijn eigen journaal, gekozen uit het onbeperkte aanbod. Gevolg: een losmaken van de "eigen" zender. Maar ook de kans dat men lukraak de meest spectaculaire beelden kiest (die dan ook gretig worden aangeboden) wat iets anders is dan degelijke, integere, laat staan objectieve, waarheidsgetrouwe en kritische informatie.

Objectieve geschiedschrijving is anders.

Dank zij de interactieve technieken zullen ook redacties zelf moeiteloos kunnen kiezen, zoals nu al blijkt. Commerciële verplichtingen dwingen ertoe, steeds meer informatie te kiezen die een ruim publiek bevredigt. Bij voorkeur beeldinformatie dus, waarbij het duidende woord wordt verdrongen en journaals ontaarden tot een kijkspel. De soepele techniek van de digitale archivering en montage leidt er al te gemakkelijk toe, dat men onbeperkt en niet altijd zinrijk, kiest uit het voorradig beeldmateriaal om op het scherm toch maar elk woord te illustreren. Redacties worden er bovendien bestendig toe verleid niet de belangrijke beelden te kiezen, maar wel sensatie of entertainment waar de kijker zich goed bij voelt. En wij, de argeloze kijkers thuis, zullen geloven dat de televisie—zonder—grenzen ons echt over de wereld informeert.

Bedreiging

De afgelopen jaren overheerst steeds meer het *entertainment*-element op de degelijke informatie en gaat het diepergravende journalistieke document in de audiovisuele media tot de bedreigde soort behoren. Het moet de plaats ruimen voor het al vaker verguisde *infotainment*. Lewinsky alleen maar (laten) zien wordt vaak al voldoende geacht. De snelle ontwikkeling van de techniek lijkt hier eerder negatief dan positief te werken: of het Washington, Moskou, Kosovo of Bagdad is, de reporter moet (bij voorkeur rechtstreeks in gesprek met de journaalpresentator) tonen dat hij aanwezig is. En liefst in niet meer dan een paar woorden samenvatten wat we vaak al zelf konden zien. Dat is uitstekend voor de wezenlijke opdracht van de televisie—rechtstreeks tonen wat ver van ons bed gebeurt—maar als informatie is het zelden volledig.

De neiging naar gemakkelijk verteerbaar nieuws, met niet al te serieus-uitziende, al of niet vergrijsde koppen en niet altijd kleurrijke verslaggeving speelt een belangrijke rol in de toenemende concurrentie tussen grote nieuwsnetten. En zal steeds sterker voorhoofden doen fronsen en rimpels doen plooiën in verband met vragen over televisie als geschiedschrijver. Dat is meer dan ooit in de VS merkbaar. Ted Turner, die zijn CCN verkocht aan *Time Warner* en daar veel spijt van heeft ondanks het vele geld dat hij er aan verdiende ("*I'm not exactly a missionary*" zegde hij ons ooit op zijn thuisbasis in Atlanta, toen we hem over zijn vele geld spraken) die Turner dus, herinnerde er CNN onlangs aan dat het nieuwsnet

meer hard nieuws en geen Hollywood-verhalen nodig heeft. Maar de nieuwe CNN-president, Jon Klein, heeft ook een geheel eigen mening. Blijkbaar liet hij zich inspireren door wat de verantwoordelijken voor de BBC-kinderprogramma's ons dertig jaar geleden al zegden: vertel een verhaal! En dus pleit Klein voor *dramatic storytelling*. Na de Tsunamiramp liet hij de feiten voor wat ze waren (iedereen toonde toch hetzelfde) en binnen enkele dagen had hij een documentaire reportage klaar over de gevolgen van de ramp voor de kinderen. Duidelijk een zet tegen moordende concurrent *Fox News* van de Australische mediamagnaat Rupert Murdoch (door Ted Turner ooit vergeleken met Adolf Hitler). De evolutie is niet onbelangrijk: deze zet van CNN met zijn wereldwijde voorbeeldfunctie zal ongetwijfeld navolging vinden in Amerika, maar ook daarbuiten. Dus ook bij ons, zo meent de Amerikaanse correspondent van het nog steeds bijzonder eerbiedwaardige katholieke Duitse weekblad *Rheinischer Merkur*. Wordt het historische karakter van hedendaagse verslaggeving daarmee bedreigd?

De traditionele televisie als "historisch" verslaggever wordt wellicht niet minder bedreigd door het Internet waar iedereen op het door hem gewenste moment zijn informatie kiest. En door de digitale televisie waar hetzelfde kan én waar men zelfs informatie *on demand* kan krijgen.

Eeuwigheid

In Lucca werd er vele jaren geleden, toen het technisch allemaal nog niet zo eenvoudig was, met nadruk voor gepleit dat, hoe vluchtig de audiovisuele media ook mogen zijn, elke journalistieke bijdrage zo wordt gemaakt dat zij voor de eeuwigheid en haar geschiedschrijvers bruikbaar is. Geschiedenis wordt namelijk niet enkel door wetenschappelijk verantwoorde "historische" documentaire producties, maar elke dag ook met journalistieke reportages geschreven.

Voor het verre verleden hebben we voor de historische documentaire nu de digitale technieken die oude documenten, zoniet archeologische vondsten tot leven brengen of reconstrueren. De BBC toonde er met "Pompei" en "Het Colosseum" opmerkelijke, zij het zowel technisch als dramatisch nog niet volledig geslaagde voorbeelden van. De dramatische vorm zonder meer kan veel verhelderen, mede omdat daar het woord, al of niet op basis van oude geschriften, kan meespelen. Voor de hedendaagse geschiedschrijving zijn alvast dagelijks over de hele wereld duizenden, vaak in de moeilijkste en

gevaarlijkste omstandigheden, met camera en microfoon onderweg om het materiaal te leveren waarop (eventueel latere) geschiedschrijvers zich kunnen baseren om de vele rode en andere draden die door de geschiedenis lopen, wetenschappelijk te ontrafelen.

Over de auteurs

Lic. Achiel Bens studeerde toegepaste economische wetenschappen aan de KU Leuven en was gedurende drie decennia actief in de informaticasector.

Mr Geert Bourgeois studeerde rechten aan de Universiteit Gent en was tussen 1975 en 2003 professioneel actief als advocaat. In 1994 werd hij verkozen als federaal volksvertegenwoordiger en sinds 2004 is hij Vlaams Minister bevoegd voor Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme.

Huib Dejonghe is sinds zijn sociale studies een bevoorrecht waarnemer van de audiovisuele media. Gedurende vele jaren was hij radio- en televisiejournalist bij De Standaard en Het Nieuwsblad. Hij is tevens mede-oprichter en ondervoorzitter van de Stichting NoordZuid-Trofee, die elk jaar de beste Nederlands-Vlaamse coproductie bekroont.

Drs. B.M.J. Hennekam studeerde lichamelijke opvoeding en rechten. Na een loopbaan in het onderwijs was hij van 1977 tot 1990 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Sinds 1990 is hij secretaris-generaal van de Benelux Economische Unie.

Mr Drs Frank Judo is hoofdredacteur van Vivat Academia.

Prof. Dr Annick Schramme studeerde geschiedenis aan de KU Leuven en de UFSIA, waar zij in 1999 promoveerde op een proefschrift over het internationale culturele beleid van Vlaanderen. Zij is docente aan de Universiteit Antwerpen en lid van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie, alsmede van de Commissie van het Vlaams-Nederlands Cultureel Verdrag.

Dr. Philip G.M.C. Vergauwen is verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht en lid van de *Program Development Group* van het *European Institute for Advanced Studies in Management* (EIASM) te Brussel. De auteur is tevens oud-voorzitter van de Universiteitsraad van de Universiteit Maastricht en heeft reeds verschillende visiting-professor posities bekleed in binnen- en buitenland. Epost p.vergauwen@aim.unimaas.nl.

Afdelingen

<http://vva.vvb.org/vva-afdelingen.html>

VVA-Antwerpen	sirati@belgacom.net vic.mortelmans@vlaanderen.org (jongeren)
VVA-Brugge	vva.brugge@telenet.be
VVA-Brussel	vva@drvermeulen.com
VVA-Campinia	peeters.jaak@telenet.be
VVA-Klein-Brabant	janpieter.haems@pi.be
VVA-Kortrijk	paul.thurman@kulak.ac.be mirodancreation@skynet.be
VVA-Kortrijk-Jongeren	dehaene_veerle@yahoo.com vva_jongeren@hotmail.com (secretariaat)
VVA-Leuven	peter.vanwindekens@vlm.be
VVA-Limburg	vvalimburg@telenet.be ghislain.duchateau@telenet.be (secretaris)
VVA-Oostende	wim.vereycken@telenet.be
VVA-Oost-Vlaanderen	walterdegryze@hotmail.com
VVA-Taxandria	verdurme.bvba@planetinternet.be

Activiteitenkalender

► *VVA-Brugge-Oostkust-Houtland*

Woensdag 13 juli

Wandeling

Woensdag 27 juli - 10 augustus - 24 augustus - 7 september

Veertiendaagse fietstochten

Zondag 28 augustus

VVA-Vriendenuitstap naar Machelen-Zulte en omstreken (Raveelmuseum)

Het VVA ontstond begin vorige eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Kortrijk, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Campinia, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Rita WARDENIER

adres: Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

gsm: 0472 89 33 99

fax: 02 412 42 00

e-mail: rwardenier@hotmail.com

Administratief secretariaat

Mia CUYPERS

adres: Passendalestraat 1 A, 2600 Berchem

tel: 03 320 06 34

(op dinsdag, woensdag, vrijdag tussen 10 en 16 uur)

fax: 03 366 60 45

e-mail: vva@vvb.org